

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی

**بررسی میزان مطالعه و استفاده از مجلات علمی توسط
اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی و
استخراج رفتار مطالعاتی آنها**

مجری

مریم خسروی

دی ۱۳۹۳

حقوق: پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

طرح پژوهشی «بررسی میزان مطالعه و استفاده از مجلات علمی توسط اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی و استخراج رفتار مطالعاتی آنها» پیرو قرارداد شماره ۳۳/۱۱۳۳۹ مورخ ۱۳۹۳/۲/۳۱ میان پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (کارفرما) و خانم مریم خسروی (به عنوان مجری) اجرا شده است. گزارش حاضر، از مستندات این طرح است.

این گزارش و تمامی حقوق مادی آن بر اساس «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران است و هر گونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آنها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی پژوهشگاه امکان‌پذیر است. نقل قول در حد هزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتاب‌شناختی، نیازی به مجوز پژوهشگاه ندارد.

بررسی میزان مطالعه و استفاده از مجلات علمی توسط اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی و استخراج رفتار مطالعاتی آنها

مدیر طرح پژوهشی: مریم خسروی، عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، چهارراه فلسطین، شماره ۱۰۹۰، طبقه ۳، اتاق ۳۱۱

صندوق پستی: ۱۳۱۵۷۷۳۳۱۴ تلفن: ۶۶۴۹۴۹۸۰-۰۲۱، دورنگار: ۶۶۴۹۴۹۸۰-۰۲۱

وبگاه: <http://www.Irandoc.ac.ir>

رایانامه: khosravi@irandoc.ac.ir

چکیده

مجلات در مراکز علمی مانند دانشگاه‌ها استفاده فراوان دارند و اعضای هیئت علمی جهت روزآمد نگه داشتن اطلاعات خود نیازمند مطالعه مجله‌های موجود در زمینه تخصصی خود هستند. پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی اساتید و محققان یکی از مهمترین برنامه‌ها در خدمات اطلاعاتی کتابخانه‌ها است. مدیریت مجلات در اغلب موارد نه بر پایه اصول علمی بلکه بیشتر سلیقه‌ای و موردی بوده است. تمامی این مسائل منجر به محدودیت دسترسی اساتید به این محمل اطلاعاتی شده و در نهایت موجب اختلال در امر روزآمدسازی اطلاعات علمی آنها می‌شود. این پژوهش با هدف مشخص کردن میزان و دلایل استفاده و یا عدم استفاده از این منابع اطلاعاتی در سطح دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی انجام شده است. به این منظور پرسشنامه‌ای تنظیم شد و به آدرس پست الکترونیکی برخی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم تحقیقات و فناوری ارسال شد. نتایج با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی تبیین گردید. یافته‌ها نشان داد که اعضای هیئت علمی از نسخه الکترونیکی مجلات خارجی خیلی زیاد استفاده می‌کنند و در نقطه مقابل از نسخه چاپی مجلات داخلی استفاده خیلی کمی دارند. هم چنین بیش از ۸۰٪ از آخرین مقالات مطالعه شده آنها مربوط به سال‌های ۲۰۱۴ و ۱۳۹۳ بوده است. از نظر حوزه موضوعی نیز تفاوت معنی داری در میزان مطالعه مقالات مشاهده نشد. بین تعداد مقالات خارجی مطالعه شده عضو هیئت علمی و تعداد مقالات خارجی منتشره وی، نیز همبستگی معنادار مثبتی برقرار بود.

لزوم انجام پژوهش پیرامون دانشگاه‌ها به عنوان عنصری کلیدی در پژوهش و توسعه و نیز به دلیل نیاز مبرم آنها به اطلاعات بیش از مراکز دیگر است.

کلیدواژه‌ها: رفتار مطالعه، اعضای هیئت علمی، استفاده از مجلات، مجلات علمی، مجلات الکترونیکی، نشریات ادواری.

قدردانی

اکنون که به یاری خدا این طرح به پایان رسیده است، لازم است مراتب تشکر و سپاس صمیمانه خود را از جناب آقای دکتر حمیدرضا جمالی مهموئی عضو محترم هیئت علمی دانشگاه خوارزمی، که در اجرای این طرح پژوهشی نهایت همکاری و همراهی را با اینجانب داشتند ابراز نمایم. هم چنین نهایت تشکر خود را از مشاورت سرکار خانم دکتر رویا پورنقی عضو محترم هیئت علمی پژوهشگاه، در اجرای پژوهش اعلام می‌دارم. از جناب آقای دکتر سیروس علیدوستی رئیس محترم پژوهشگاه و جناب آقای دکتر محمود بابایی معاونت محترم پژوهشی پژوهشگاه و هم‌چنین سایر اعضای محترم شورای پژوهشی برای حمایت‌هایشان، سپاسگزارم.

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
صفحه حقوقی.....	ت
صفحه تأیید پژوهشگاه.....	ث
صفحه معرفی مجری.....	ج
چکیده.....	ح
قدردانی.....	خ
فهرست مطالب	د
فهرست جداول.....	ز
فهرست نمودارها.....	س

فصل اول - معرفی پژوهش

۱-۱- مقدمه.....	۲
۱-۲- شرح مسئله.....	۳
۱-۳- اهداف پژوهش.....	۵
۱-۳-۱- هدف اصلی پژوهش.....	۵
۱-۳-۲- اهداف فرعی	۵
۱-۴- پرسش های پژوهش.....	۵
۱-۵- اهمیت پژوهش.....	۶

۶-۱- تعریف اصطلاحات پژوهش.....	۷
--------------------------------	---

فصل ۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱-۲- مقدمه.....	۹
۱-۲-۲- چستی نشریه‌های ادواری.....	۹
۲-۲-۲- انواع پایندها.....	۱۱
۳-۲-۲- اهمیت ویژه نشریه‌های ادواری.....	۱۳
۴-۲-۲- مشکلات پایندها.....	۱۵
۱-۳-۲- تاریخچه نشریه‌های ادواری در جهان.....	۱۶
۲-۳-۲- تحول مجلات الکترونیکی.....	۱۸
۳-۳-۲- تغییر رفتار مطالعه مقالات.....	۲۲
۴-۳-۲- اولین نشریه ادواری در ایران.....	۲۳
۵-۳-۲- مطالعات انجام شده خارجی.....	۲۴
۶-۳-۲- مطالعات انجام شده داخلی.....	۳۰
۴-۲- جمع بندی پیشینه‌های پژوهش.....	۳۲

فصل سوم - روش شناسی پژوهش

۱-۳- مقدمه.....	۳۴
۲-۳- نوع پژوهش.....	۳۴
۳-۳- جامعه پژوهش و روش نمونه گیری.....	۳۴
۴-۳- روش گردآوری اطلاعات و تحلیل نتایج.....	۳۶

فصل چهارم- یافته‌های پژوهش

۳۸	۱-۴- مقدمه.....
۳۸	۲-۴- یافته‌ها.....
۳۸	۱-۲-۴- اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان.....
۳۸	۱-۱-۲-۴- جنسیت.....
۳۹	۲-۱-۲-۴- مدرک تحصیلی.....
۳۹	۳-۱-۲-۴- مرتبه علمی.....
۴۰	۴-۱-۲-۴- محل کار.....
۴۰	۵-۱-۲-۴- حوزه موضوعی.....
۴۱	۶-۱-۲-۴- سن.....
۴۲	۷-۱-۲-۴- مقالات منتشر شده پاسخ‌دهندگان در سه سال گذشته در مجلات داخلی.....
۴۳	۸-۱-۲-۴- مقالات منتشر شده پاسخ‌دهندگان در سه سال گذشته در مجلات خارجی.....
۴۳	۹-۱-۲-۴- مقالات هم نویسی منتشر شده سه سال گذشته.....
۴۴	۲-۲-۴- رفتار مطالعاتی.....
۴۵	۱-۲-۲-۴- میزان استفاده از انواع مجلات.....
۵۰	۳-۲-۴- شیوه‌های دستیابی به مقالات.....
۵۱	۴-۲-۴- رفتار مطالعه مقالات.....

پنجم - بحث و نتیجه گیری

۵-۱- مقدمه..... ۶۸

۵-۲- بحث و پاسخدهی به پرسش های پژوهش..... ۶۸

۵-۳- جمع بندی..... ۷۳

فهرست منابع

منابع فارسی..... ۷۶

منابع لاتین..... ۷۷

پیوست پرسشنامه..... ۸۱

چکیده انگلیسی..... ۸۷

فهرست جداول

شماره صفحه

عنوان

۳۸.....	جدول ۴-۱: جنسیت پاسخ‌دهندگان.....
۳۹.....	جدول ۴-۲: مدرک تحصیلی پاسخ‌دهندگان.....
۳۹.....	جدول ۴-۳: مرتبه علمی پاسخ‌دهندگان.....
۴۰.....	جدول ۴-۴: محل کار پاسخ‌دهندگان.....
۴۱.....	جدول ۴-۵: رشته‌ها و حوزه آموزشی پاسخ‌دهندگان.....
۴۵.....	جدول ۴-۶: میزان استفاده از انواع مجلات.....
۵۰.....	جدول ۴-۷: شیوه‌های دستیابی به مقالات.....
۵۱.....	جدول ۴-۸: آخرین مقاله مطالعه شده.....
۵۴.....	جدول ۴-۹: شکل استفاده از مقالات.....
۵۵.....	جدول ۴-۱۰: شیوه مطالعه مقالات.....
۵۶.....	جدول ۴-۱۱: نحوه اطلاع از مقالات.....
۵۷.....	جدول ۴-۱۲: اولویت‌گزینی دسترسی به مقالات.....
۵۸.....	جدول ۴-۱۳: میزان کارکرد مطالعه در عملکرد.....
۵۹.....	جدول ۴-۱۴: مقایسه میانگین کارکرد مطالعه در عملکرد.....
۶۰.....	جدول ۴-۱۵: مقایسه نیازمندی به مطالعه مقالات داخلی.....
۶۱.....	جدول ۴-۱۶: مقایسه میانگین نیازمندی به مطالعه مقالات داخلی.....
۶۲.....	جدول ۴-۱۷: مقایسه نیازمندی به مطالعه مقالات خارجی.....
۶۳.....	جدول ۴-۱۸: مقایسه میانگین نیازمندی به مطالعه مقالات خارجی.....
۷۰.....	جدول ۵-۱: مقایسه حوزه‌های آموزشی برای دستیابی به مقالات.....

فهرست نمودارها

عنوان	شماره صفحه
نمودار ۴-۱: هیستوگرام تعداد مقالات منتشره در مجلات داخلی.....	۴۲
نمودار ۴-۲: هیستوگرام تعداد مقالات منتشره در مجلات خارجی.....	۴۳
نمودار ۴-۳: هیستوگرام تعداد مقالات هم نویسی منتشر شده	۴۴
نمودار ۴-۴: مقایسه میانگین رتبه استفاده از انواع مجلات.....	۴۶
نمودار ۴-۵: تعداد مقالات مطالعه شده مجلات داخلی.....	۴۷
نمودار ۴-۶: تعداد مقالات مطالعه شده مجلات خارجی.....	۴۹
نمودار ۴-۷: هیستوگرام سال نشر آخرین مقاله خارجی مطالعه شده.....	۵۲
نمودار ۴-۸: هیستوگرام سال نشر آخرین مقاله داخلی مطالعه شده	۵۳
نمودار ۴-۹: هیستوگرام قالب دریافت مقالات.....	۵۴
نمودار ۴-۱۰: هیستوگرام شیوه مطالعه مقالات.....	۵۵
نمودار ۴-۱۱: نحوه اطلاع از مقالات.....	۵۶
نمودار ۴-۱۲: مقایسه میانگین رتبه کارکردها.....	۶۴

فصل اول

معرفی پژوهش

۱-۱- مقدمه

مطالعه مستمر در طول چهار دهه گذشته حاکی از اهمیت مجلات و مقالات آنها نسبت به سایر منابع اطلاعاتی است. نتایج تحقیقات استفاده از مجلات علمی از دیرباز هم برای کتابداران حائز اهمیت بوده است و هم برای ناشران. علاقه‌مندی کتابداران به استفاده از مجلات به دو دلیل مضاعف است: - کتابخانه‌های دانشگاهی بخش عمده بودجه خود را صرف خرید و اشتراک پیاپی‌ها (نشریات ادواری) می‌کنند. آمار انجمن کتابخانه‌های پژوهشی نشان می‌دهد که در طی سال‌های ۱۹۹۶-۱۹۹۷ و ۲۰۰۱-۲۰۰۰ هزینه خرید و اشتراک مجلات از ۴۶ درصد به ۵۲ درصد افزایش داشته است

(Jamali, Nicholas and Huntington 2005). بر اساس «استانداردهای کتابخانه دانشگاهی ایران» نیز بهتر است بین ۳۰ تا ۷۰ درصد بودجه خرید منابع اطلاعاتی دانشگاه‌ها به خرید پیاپی و مجله اختصاص یابد (محسنی ۱۳۸۲: ۱۲۲).

- همه کتابخانه‌های پژوهشی و دانشگاهی به دسترسی مجلات الکترونیکی رو آورده‌اند. لذا بودجه کتابخانه‌های دانشگاهی آمریکا از سال ۱۹۹۴ تا ۲۰۰۳ به بیش از ۱۸ برابر افزایش یافته است (همان).

از دلایل اهمیت مجلات می‌توان به موارد زیر نیز اشاره نمود:

- نظرخواهی از اهل فن و فرآیند هیئت تحریریه برای پالایش کیفی مطالب؛
- گردآوری مقالات از منابع موثق در یک مجموعه موضوعی مرتبط؛
- ارائه آرسوی از تحقیقات مهم؛
- قابلیت دسترسی برای همه چه به صورت چاپی و چه به صورت الکترونیکی (Tenopir and King 2002).

۱-۲- شرح مسئله

گسترش فناوری‌های اطلاعاتی تأثیر شگرفی بر انتشارات علمی و همین‌طور بر روش ارتباط دانشمندان با یکدیگر دارد. انتشارات علمی سنتی تحت فشار تغییرات ناشی از پیامدها و روندها روبه‌رشد: رشد محصولات اطلاعاتی، افزایش نرخ اشتراک، افزایش هزینه ذخیره‌سازی مدارک چاپی و توان روزافزون دستیابی به فناوری دیجیتال (Liu 2003).

تغییرات فناوری اطلاعات در طی دهه‌های اخیر منجر به دگرگونی‌های وسیعی در انتشارات و راه اندازی منابع جدیدی به نام منابع الکترونیکی، که در گسترش اطلاعات نقش حیاتی دارند، شد. تغییر رفتار مطالعاتی موضوع اساسی مرتبط با گسترش اطلاعات - نحوه تعامل کاربران با محیط الکترونیکی - است. در محیط‌های این چنینی، اطلاعات زیادی قابل دستیابی هستند. علیرغم این موضوع، کاربران نمی‌توانند زمان زیادی را به مطالعه اختصاص دهند. بنا بر این، در اطلاعات مورد نیاز باید راهکارهایی را برای غلبه بر چنین مسائلی در نظر گرفت. همان‌طور که ذکر شد ظهور رسانه‌های دیجیتال و ماهیت فرامتنی آنها رفتار مطالعاتی را تغییر داده است. توسعه کتابخانه‌های دیجیتال و منابع الکترونیکی باعث کم عمق‌تر شدن مطالعه شده است (Levy 1997).

مجلات در مراکز علمی مانند دانشگاه‌ها استفاده فراوان دارند و اعضای هیأت علمی جهت روزآمد نگه داشتن اطلاعات خود نیازمند مطالعه مجله‌های موجود در زمینه تخصصی خود هستند. بنا به نظر منصوریان و فتاحی (۱۳۸۵) کمتر رشته تخصصی در دنیا وجود دارد که نشریه یا نشریات خاص خود را منتشر نکند و کمتر پژوهشگری را میتوان بی نیاز از مطالعه مستمر مجلات تخصصی رشته خویش تصور کرد. سرعت تهیه و انتشار مجلات الکترونیکی و روزآمدسازی پایگاه‌های مربوط به آنها، این قالب از منابع علمی را مورد توجه بسیاری از پژوهشگران قرار داده است. از آنجایی که از سویی پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی اساتید و محققان یکی از مهمترین برنامه‌ها در خدمات اطلاعاتی کتابخانه‌ها است و از سوی دیگر قالب الکترونیکی بسیاری از مجلات علمی نیز تهیه شده و یا اصولاً برخی از آنها صرفاً در قالب الکترونیکی عرضه می‌شوند. همان‌طور که گفته شد مجلات به دلیل ویژگی‌هایی که دارند امروزه به عنوان منابع اطلاعاتی و علمی بسیار مهم در دنیا مطرح هستند، با این حال در بسیاری از کتابخانه‌های کشور توجه جدی و برنامه ریزی دقیقی در مورد تهیه، سازماندهی و ارائه خدمات ادواری کشور صورت نگرفته است. بنا به عقیده منصوریان و فتاحی (۱۳۸۵) شواهد نشان می‌دهد که مدیریت مجلات در اغلب موارد نه بر پایه اصول علمی بلکه بیش‌تر سلیقه‌ای و موردی بوده است. توجه مسئولان کتابخانه‌ها بیش‌تر معطوف به کتاب بوده و همواره کتاب را به عنوان

مهم‌ترین ماده کتابخانه قلمداد کرده‌اند. در وضعیت کنونی بسیاری از سازمان‌ها و دانشگاه‌ها به دلایل مختلفی اشتراک تعدادی از مجلات را متوقف ساخته‌اند. تمامی این مسائل منجر به محدودیت دسترسی اساتید به این محمل اطلاعاتی شده و در نهایت موجب اختلال در امر روزآمدسازی اطلاعات علمی آنها می‌شود. از دیدگاه اساتید دانشگاه‌ها نسبت به قالب‌های مختلف مجله‌های علمی و میزان استفاده آنها از این منابع اطلاعات دقیقی در دست نیست. از طرفی احتمال عدم مراجعه درصدی از استادان به مجله‌های علمی لاتین موجود در کتابخانه‌های دانشگاهی، توجیه هزینه‌های هنگفت خرید و اشتراک منابع مذکور را دشوار می‌نماید. این پژوهش علاوه بر روشن کردن ابعاد ناشناخته‌ای از رفتار اطلاعاتی دانشگاهیان کشور در حوزه استفاده از این منبع اطلاعاتی، امکان مقایسه و محک زنی این رفتار را با کشورهای توسعه یافته فراهم می‌کند چرا که در ایران علیرغم وجود اطلاعات مشابهی در این خصوص در کشورهای مثل آمریکا، فنلاند و استرالیا، در این زمینه اطلاعاتی در دست نیست. لذا این پژوهش تلاش دارد که میزان و دلایل استفاده و یا عدم استفاده از این منابع اطلاعاتی در سطح دانشگاه‌ها و مؤسسات علمی را مشخص نماید. لزوم انجام پژوهش پیرامون دانشگاه‌ها به عنوان عنصری کلیدی در پژوهش و توسعه و نیز به دلیل نیاز مبرم آنها به اطلاعات بیش از مراکز دیگر است. این پژوهش هم‌چنین در صدد استخراج و شناسایی رفتار مطالعه و استفاده اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی وزارت علوم و تحقیقات و فناوری از مجلات علمی است.

باید اذعان داشت که رفتار مطالعاتی تحت تأثیر تفاوت‌های فردی، مشاغل، محیط‌های کاری و انواع فعالیت‌های مطالعاتی است. اما چیزی که در این پژوهش به دنبال آن است بدست آوردن آماری از رفتارهای مطالعاتی اعضای هیئت علمی بخش کوچکی از جامعه علمی دانشگاه‌های مختلف است.

۱-۳- اهداف پژوهش

۱-۳-۱- هدف اصلی پژوهش

هدف اصلی این پژوهش، بررسی میزان مطالعه مجلات علمی توسط اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی وزارت علوم تحقیقات و فناوری و استخراج رفتار مطالعاتی مجلات علمی است.

۱-۳-۲- اهداف فرعی

اهداف فرعی این پژوهش عبارتند از:

- شناسایی میزان مطالعه مقالات علمی داخلی و خارجی اعضای هیئت علمی حوزه‌های مورد نظر
- شناسایی منبع و نوع قالب تهیه مقالات علمی مطالعه شده در حوزه‌های مورد نظر
- شناسایی رفتار مطالعه مجلات علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی
- ارائه راهکارهای پیشنهادی برای بهبود دسترسی به مجلات.

۱-۴- پرسش‌های پژوهش

این پژوهش بدنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

- ۱- میانگین مطالعه مقالات علمی داخلی و خارجی اعضای هیئت علمی در حوزه‌های مورد نظر چقدر است؟
- ۲- اعضای هیئت علمی حوزه‌های مورد نظر معمولاً از چه منابعی برای تهیه مقالات علمی خود استفاده می‌کنند؟
- ۳- نحوه دریافت مقاله (قالب مقاله) از منابع مورد استفاده چگونه است؟
- ۴- اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی حوزه‌های مورد نظر در استفاده از مقالات چه رفتاری از خود نشان می‌دهند؟
- ۵- از نظر اعضای هیئت علمی چه راهکارهایی می‌توان برای بهبود دسترسی به مقالات علمی ارائه کرد؟

۱-۵- اهمیت پژوهش

مجله‌های علمی به عنوان یکی از ابزارهای اطلاع‌رسانی علمی و یکی از مشخصه‌های اصلی ورود یک جامعه به دوره توسعه یافتگی تلقی شده که در تبادل اطلاعات نیز از نقش ویژه‌ای برخوردارند. بنا به اظهار نظر تنوپیر و کینگ (۲۰۰۰) مجلات علمی از بدو تأسیس آنها در قرن هفدهم، پرستفاده‌ترین نوع انتشاراتی محسوب می‌شوند، مهم‌ترین کانال ارتباطی، در تمامی حوزه‌های علوم، هستند. نتایج مطالعات زیادی ۴۰ ساله گذشته نشان می‌دهد که اطلاعات مجلات برای اهداف پژوهشی، آموزشی و یادگیری پایدار بینهایت مفید هستند (Tenopir and King 2000). مجله‌های ادواری از مهم‌ترین ابزارهای اطلاع‌رسانی و رشد دانش در جهان محسوب می‌شوند. اهمیت این مجلات ناشی از ویژگی‌های خاصی است که این نوع منابع دانش دارند. حجم کثیری از اخبار و اطلاعات متنوع هر روزه از طریق انواع مجلات منتقل می‌شود. امروزه جدیدترین یافته‌های علمی را بیش‌تر در مجلات تخصصی می‌توان یافت. بنا به عقیده محسنی (۱۳۸۵)، مجلات علمی یکی از مهم‌ترین منابع اطلاعات پژوهشی هستند که اکثر دانشمندان از آن استفاده می‌کنند. حجم روزافزون انتشارات علمی و فنی و هزینه سنگین تهیه منابع اطلاعاتی از یکسو و کمبود منابع مالی و افزایش نرخ برابری ارز از سوی دیگر و محدودیت‌های اقتصادی همواره کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی را با مشکلات زیادی در تهیه منابع اطلاعاتی مواجه کرده است بطوریکه هیچ کتابخانه‌ای در جهان حتی با داشتن منابع مالی بسیار به تنهایی قادر به تهیه تمامی منابع اطلاعاتی مورد نیاز خود نیست. مورتن (۱۹۷۹) معتقد است که نشریات ادواری سهم بالایی در خدمات کتابخانه‌ها دارند. اما در ایران در عین هزینه سنگینی که برای تدارک دسترسی به مجلات علمی در نظر گرفته می‌شود، اطلاع دقیقی از میزان استفاده از نشریات علمی وجود ندارد و میزان مطالعه مقالات مجلات علمی، منابع و شیوه‌ها دسترسی به مقالات علمی مشخص نیست. در حالی که در کشورهای توسعه یافته نظیر آمریکا طی سه دهه گذشته مطالعات طولی بسیاری صورت گرفته که استفاده محققان را از نشریات منعکس می‌کند (نقل از بیگدلی، عبدالحی، و آرامش ۱۳۸۵).

با توجه به لزوم رصد رفتار اطلاعاتی جامعه علمی کشور، که مطالعه و استفاده از نشریات بخشی از آن است، به عنوان یکی از وظایف پژوهشگاه به خصوص در بخش مربوط به علوم اطلاعات این چنین پژوهش‌هایی می‌تواند نقش بازوی پژوهشی خدماتی را داشته باشد.

۱-۶- تعریف اصطلاحات پژوهش

به منظور روشن شدن مفاهیم به کار رفته در این پژوهش، تعاریف کوتاهی از آنان ارائه می شود:

مجلات^۱: نشریه ادواری که به منظور اشاعه و تفسیر تحقیقات بنیادی از پیشرفت های جاری در یک زمینه، زیر مجموعه و یا رشته موضوعی خاص است (Rietz, ODLIS).

در این پژوهش انواع مجلات الکترونیکی و چاپی (که از زیر مجموعه نشریات ادواری محسوب می شوند) مورد نظر است.

اعضای هیئت علمی: در این پژوهش، اساتیدی که در دانشگاه ها و پژوهشگاه های تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و در یکی از سه حوزه آموزشی فنی مهندسی، علوم پایه و علوم انسانی اجتماعی مشغول تدریس هستند.

رفتار مطالعه^۲: منظور مجموعه رفتارهایی است که عضو هیئت علمی در استفاده از مطالعه مجلات از خود نشان می دهد.

مجله های الکترونیکی^۳: بر اساس شکل انتشار به دو دسته کلی تقسیم می شوند: ۱- مجله های برون خطی^۴ (مانند دیسک لرزان دیسک نوری و DVD) که باید برای استفاده در کتابخانه موجود باشند و ۲- مجله های درون خطی^۵ که تمامی فرآیندهای تولید توزیع و دسترسی به آنها از طریق شبکه های اطلاعاتی چون اینترنت انجام می شود. به همین دلیل به آنها مجله های اینترنتی، مجله های شبکه ای و یا مجله های الکترونیکی نیز می گویند (محسنی ۱۳۸۵، ۷۸)

^۱. Journals

^۲. Reading Behavior

^۳. Electronic Journals

^۴. off-line

^۵. on-line

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- مقدمه

گسترش روزافزون تعداد و شمارگان نشریه‌های ادواری از یک سو و استقبال و استفاده گسترده جامعه از این نشریه‌ها در اغلب کشورهای دنیا، از جمله ایران، نشانه‌ای از اهمیت قابل توجه این نوع منابع دانش است. به جرأت می‌توان گفت آنچه بیش از سایر تحولات در پیشبرد جامعه و نیز گسترش دانش نقش داشته و دارد نشریه‌های ادواری (همانطور که قبلاً ذکر شد مجلات علمی یک نوع نشریه ادواری هستند) است.

کسلر^۱ (۱۹۶۷) مجلات را موفق‌ترین و فراگیرترین حامل‌های اطلاعاتی در کل تاریخ علم می‌داند (Tenopir and King 2000).

در این فصل ابتدا به مبانی نظری و مباحثی چند پیرامون نشریات ادواری، که مجلات بخشی از آن است، و پیشینه پژوهش می‌پردازیم.

۲-۲-۱- چیستی نشریه‌های ادواری

با رجوع به منابع مختلف، تعاریف متفاوتی از نشریه‌های ادواری^۲، (همانطور که قبلاً ذکر شد دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی آن را زیر مدخل «پایند^۳» آورده است، به دست می‌آید. به طور کلی می‌توان گفت: نشریه ادواری نشریه‌ای است شامل مجموعه‌ای از مطالب که با عنوان و خط مشی مشخص به قصد تداوم انتشار و در شماره‌های متوالی چاپ و توزیع می‌شود (سلطانی و راستین ۱۳۷۹، ۸۷).

در تعریف این واژه در فرهنگنامه اینترنتی کتابداری و اطلاع رسانی آمده است: پایند چاپ و نشر منبع متوالی در بخش‌های مجزا است که معمولاً دارای شماره و تاریخ و فواصل منظم^۴ یا غیر منظم^۵ منظم^۵ بوده و پایان از پیش تعیین شده‌ای ندارد. انتشار پایندها شامل ادواری‌های چاپی و روزنامه، مجلات الکترونیکی، سالنامه‌ها، راهنماهای دنباله‌دار، گزارشنامه‌ها و تراکنش‌ها، و پایندهای تک‌نگاشتی است (Rietz, ODLIS).

^۱. Kessler
^۲. periodical
^۳. serial
^۴. regular
^۵. irregular

با مقایسه این دو تعریف عناصر مشترک زیر در آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد (دل‌قندی و غفاری ۲۰۱۳۹۰):

- یک پیایند معمولاً به صورت متوالی منتشر شده، هر پیایند شماره‌های بسیاری دارد که به طور متوالی و پشت سرهم منتشر می‌شوند. برای مثال شماره خرداد در ابتدا منتشر شده و شماره تیر بعد از آن منتشر می‌شود.
- یک پیایند با هدف انتشار ادامه‌دار و نامحدود نشر می‌یابد: اگر ناشر مشخص کرده باشد که پیایند تا شماره خاصی انتشار می‌یابد یعنی پس از انتشار تعداد مشخصی متوقف می‌شود دیگر نمی‌توان آن را پیایند نامید. برای مثال فرهنگ‌های تاریخی و دایرة المعارف‌ها ممکن است سالیان درازی زیر چاپ باشند ولی چون پایان از پیش تعیین شده‌ای دارند جزء پیایندها محسوب نمی‌شوند.
- ادواری‌ها، روزنامه‌ها، سالنامه‌ها، نشریه انجمن‌ها و مجموعه تک نگاشت‌ها از جمله پیایندها هستند.

قابل ذکر این که در منابع انگلیسی نشریه‌های ادواری تحت دو واژه کلی پیایند و ادواری آورده شده است. اما باید توجه داشت که مفهوم پیایند هم‌منطور که در بالا بیان شد مفهوم کلی‌تری از ادواری‌ها داشته و چنانچه فاصله انتشار آنها منظم یا نامنظم باشد پیایند محسوب می‌شوند و در مقابل، ادواری فقط نشریاتی هستند که دارای فاصله زمانی انتشار منظم داشته باشند.

نکته دیگر اینکه فرهنگستان ادب فارسی اصطلاح «پیایند» را برای مجله‌ها، روزنامه‌ها و دیگر نشریات ادواری، و به طور کلی برای آثاری که به طور مرتب و طبق زمان‌بندی مشخص منتشر می‌شوند، وضع کرده است.

۲-۲-۲- انواع پایاندها

همانطور که ذکر شد پایاند واژه‌ای است که زیرمجموعه‌هایی مانند «نشریه ادواری»، «روزنامه»، «سالنامه» و غیره را شامل می‌شود. با این حال، تعاریفی پذیرفته شده در سطح بین‌المللی برای مهم‌ترین انواع پایاندها توسط «استاندارد بین‌المللی کتابنامه‌نویسی برای پایاندها» و «نظام بین‌المللی اطلاعات پایاندها» به شکل زیر ارائه شده است (فتاحی و منصوریان ۱۳۸۵، ۲۷):

- نشریه‌های ادواری: انواعی از پایاندها که در فاصله زمانی منظم و با فاصله هر دو هفته یکبار تا سالانه منتشر می‌شوند (دل‌قندی و غفاری ۱۳۹۰، ۸).

- مجله‌ها^۱: نشریه ادواری است. قابل ذکر اینکه بنا به تعریف فرهنگنامه اینترنتی کتابداری و اطلاع‌رسانی مفهوم journal خاص‌تر و تخصصی‌تر از واژه Magazine است. اولی برای اشاعه پژوهش‌ها و تفسیر توسعه‌های جاری است که مقالات آن توسط متخصصان حوزه‌های مختلف به نگارش در آمده است در حالی که دومی شامل مقالات حوزه‌های مختلفی است که توسط نویسندگان غیرعلمی نگارش شده است (Rietz, ODLIS).

- روزنامه‌ها^۲: نشریه ادواری هستند که معمولاً به صورت روزانه و یا هفتگی منتشر شده و شامل اخبار، آگهی و سایر مطالبی که مورد علاقه خوانندگان است (همان).

- گزارش همایش‌ها^۳: برخی کتابخانه‌ها این منبع اطلاعاتی را به عنوان تک‌نگاشت^۴ و گروهی دیگر به عنوان پایاند در نظر می‌گیرند. ولی هم به دلیل مفهوم پایاند و هم ملاحظات عملی و نیز به دلیل روش‌های اقتصادی‌تر در پردازش و ذخیره این نوع انتشارات بهتر است آنها را پایاند تلقی نماییم (فتاحی و منصوریان ۱۳۸۵، ۵۰).

^۱. Journals, magazines

^۲. newspapers

^۳. Conference proceedings

^۴. monography

فروست‌ها یا مجموعه‌ها^۱: دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی فروست را اینگونه تعریف می‌کند؛ (۱) تعدادی از آثار جداگانه که معمولاً از نظر موضوع و سایر جهات با هم بستگی دارند و به دنبال هم و به وسیله یک ناشر و به یک شکل منتشر می‌شوند و دارای یک عنوان عمومی هستند که بالای صفحه عنوان، صفحه نیم عنوان و یا روی جلد نوشته شده است. (۲) هر یک از دو یا چند جلد خطابه، سخنرانی، مقاله یا نوشته‌ای دیگر که جنبه عمومی داشته باشند و پیاپی منتشر شوند (سلطانی و راستین ۱۳۷۹).

- سالنامه‌ها^۲: مستندات سالانه تاریخی یا خلاصه یادبودهای وقایع و عکس‌هایی درباره اتفاقات گذشته است که غالباً به کشور، مؤسسه، حوزه و یا موضوعی خاص می‌شود (Rietz, ODLIS).

- انتشارات دولتی^۳: حجم زیادی از انتشارات به متون خاکستری^۴ معروف می‌باشند که خارج از کانال‌های چاپ معمولی و اساساً توسط سازمان‌های غیر انتفاعی، جوامع، انجمن‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌های دولتی منتشر می‌شوند. خبرنامه‌ها، برگه‌های اطلاعاتی، گزارش‌ها و.. از جمله مشهورترین این نشریات هستند (فتاحی و منصوریان ۱۳۸۵، ۵۰).

¹. Series

². yearbooks, annuals

³. Government Document Serials

⁴. Grey-Literature

۲-۲-۳- اهمیت ویژه نشریه‌های ادواری

نشریه‌های ادواری ویژگی‌های خاصی دارند که آنها را از سایر منابع اطلاعاتی، مثل کتاب‌ها و غیره، متمایز می‌کند. در زیر بطور فهرست وار به آنها می‌پردازیم:

۱- توالی انتشار: پیاپی‌ها معمولاً روزانه، هفتگی، ماهانه، سالانه و یا گاهی اوقات منتشر می‌شوند. ناشران معتبر پیاپی‌ها معمولاً تلاش می‌کنند تا شماره‌های پیاپی‌ها را به طور منظم و پیوسته انتشار یابند (دلقندی و غفاری ۱۳۹۰، ۳).

۲- انتشار مطالب تازه در پیاپی‌ها: انتشار مطالب روزآمد از جمله ویژگی‌های بسیار مهم پیاپی‌ها است. فتاحی (۱۳۸۵) معتقد است که اطلاعات عرضه شده در پیاپی‌ها به دو دلیل از اطلاعات کتاب‌ها روزآمدتر است:

الف) تهیه، چاپ و انتشار یک کتاب ممکن است طولانی شود و در نتیجه پس از رسیدن کتاب به دست خوانندگان مطالب آن اندکی قدیمی شده باشد. این مسئله به ویژه در مورد نتایج پژوهش‌های حوزه علوم محض^۱ و علوم کاربردی^۲ بسیار مهم است، چرا که با پیشرفت سریع در این علوم روزآمدی انتشار مطالب از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

ب) اگرچه بسیاری از مطالب مهم و حیاتی هستند اما ممکن است از نظر حجم به قدری نباشند که در قالب کتاب انتشار یابند، بنا بر این، در این موارد نشریه‌های ادواری بهترین ابزار برای انتقال این نوع اطلاعات محسوب می‌شوند. امروزه جدیدترین اخبار و اطلاعات را می‌توان در قالب نشریه‌های ادواری و نه در کتاب‌ها یافت.

۳- تعدد پدیدآورندگان: هر پیاپی حاوی مقاله، گزارش و اخبار و مطالب متنوع دیگری است که برای تهیه محتوا، گردآوری و انتشار آن نیازمند کار گروهی افراد می‌باشد. در نتیجه خواننده با فکر و اندیشه گروهی از افراد در حوزه مربوطه آشنا می‌شود و این امر به گسترش نگرش خواننده در آن حوزه کمک می‌کند (دلقندی و غفاری ۱۳۹۰، ۳).

^۱. Pure Science

^۲. Applied Science

۴- تنوع و توازن مطالب: معمولاً در تهیه و گردآوری مقالات نشریه ادواری سعی می‌شود مطالب از تنوع کافی برخوردار باشد. در نتیجه، تعداد افراد بیش‌تری متمایل به خواندن آن شماره از نشریه خواهند بود (فتاحی و منصوریان ۱۳۸۵، ۴۵).

۵- حجم مطالب: بر خلاف کتاب‌ها، اغلب مطالب ارائه شده در نشریه‌های ادواری از حجم کم‌تری برخوردار است. این ویژگی باعث می‌شود میل و رغبت خوانندگان برای مطالعه بسیاری از مقاله‌ها بیش‌تر شود. حجم اطلاعات برخی از موضوع‌ها کم‌تر از آن است که به صورت کتاب منتشر شود و نشریه‌های ادواری ابزار مناسبی برای انتشار آنها به شمار می‌آیند (همان).

۶- پوشش مخاطبان: همانگونه که ذکر شد نشریه‌های ادواری دامنه متنوع‌تر و مطالب روزآمدتری را منتشر می‌کنند و هم‌چنین امکان توزیع آنها به صورت گسترده‌تر و سریع‌تری از کتاب دارند. به همین دلیل افراد بیش‌تری تمایل به خواندن و استفاده از نشریه‌های ادواری را دارند. در نتیجه جامعه مخاطب نشریه‌ها از تنوع و گسترش بیش‌تری برخوردار است (دلقندی و غفاری ۱۳۹۰، ۴).

۷- نوع پدیدآورندگان: در بیش‌تر موارد مسئولیت ایجاد یک نشریه ادواری نه با یک فرد حقیقی، بلکه با یک سازمان دولتی یا خصوصی است. وقتی که یک سازمان مسئول پدیدآوردن اثری باشد، مزایایی در بر خواهد داشت. سازمانی که مسئولیت تهیه یک نشریه را بر عهده دارد بخشی از بودجه و نیروی انسانی خود را به این کار اختصاص می‌دهد و این می‌تواند پشتیبانی برای تداوم انتشار آن نشریه محسوب شود. هم‌چنین، این مسئله امکان ارتباط دوسویه خوانندگان را با نویسندگان فراهم می‌کند تا چنانچه در مورد مطالب مندرج در نشریه سؤال یا نظر خاصی داشتند با پدیدآورندگان نشریه تماس داشته باشند. بعلاوه، امکان برقراری ارتباطات علمی و اداری نشریه با سایر مراکز بهتر فراهم است (فتاحی و منصوریان ۱۳۸۵، ۴۶).

۸- پیگیری مطالب و ایجاد زمینه واکنش: از ویژگی‌های دیگر نشریه‌های ادواری آن است که می‌توان مطلبی را در شماره‌های پیاپی آن درج کرد و بحثی را ادامه داد. این ویژگی نه تنها

به خوانندگان این امکان را می‌دهد که درباره آن مطلب مدت بیش‌تری اندیشه کند بلکه نظرات و عقاید خود را در آن باره، نیز با نویسندگان و یا مسئولان نشریه درمیان بگذارند. بدین ترتیب زمینه تبادل آرا از طریق نشریه مهیا شده و امکان ارزیابی بهتری از بازخورد مطالب وجود دارد (همان).

۹- سایر ویژگی‌ها: ویژگی مشترک دیگری که کمابیش در اکثر نشریه‌های ادواری مشاهده می‌شود ارزان‌تر بودن آنها به نسبت کتاب، وجود صفحات خاص تبلیغات، امکان اطلاع‌رسانی درباره سمینارها، کنفرانس‌ها، گزارش‌ها و نقد و بررسی کتاب است (همان).

قابل ذکر است که پایندها براساس معیارهای مختلف، مانند فاصله انتشار؛ زبان انتشار؛ موضوع انتشار و یا نوع دسترسی... منتشر می‌شوند.

۲-۲-۴- مشکلات پایندها

مشکلاتی که بر سر راه آثار پایندی قرار دارند بسیار بیش‌تر از آثار تک‌نگاشتی است. بسیاری از این مشکلات با طبیعت انتشارات پایندی مرتبط است. در زیر به برخی از این مشکلات که ممکن است برای یک پایند در طول دوره انتشار، و به تبع آن مشکلاتی را برای کتابخانه ایجاد کند، عنوان می‌شود (دلقندی و غفاری ۱۳۹۰، ۱۳):

- ممکن است پایند هرگز چاپ نشود.
- ممکن است تغییراتی در عنوان پایند رخ بدهد.
- ممکن است پایندها به صورت دائمی یا موقت در هم ادغام شوند.
- ممکن است پایندها به دو یا چند نشریه مجزا تقسیم شوند.
- ممکن است انتشار پایند به طور موقت متوقف شده باشد.
- ممکن است چاپ پایند متوقف شود.
- ممکن است قالب پایند تغییر کند.
- ممکن است در طول سال‌های مختلف قالب‌ها متفاوت باشند.

- ممکن است دوره انتشار پایانده تغییر کند.
- ممکن است پایانده ضمیمه داشته باشد.
- ممکن است پایاندها نمایه داشته باشند.
- ممکن است شماره پایاندها تغییر کند.
- ممکن است در ویرایش‌های مختلف ارائه شود.
- ممکن است افزایش قیمت پایاندها باشد.

۲-۳-۱- تاریخچه نشریه‌های ادواری در جهان

تاریخچه جدید مجلات علمی بطور کل به قرن هفدهم برمی‌گردد. دو مجله علمی آموزشی در اواسط ۱۶۰۰ شروع به انتشار کردند. اولین مجله Le Journal des Scanans، که در پنجم ژانویه ۱۶۶۵ و توسط M.de Sallo وکیل دادگاه فرانسه راه اندازی شد و دیگری Philosophical Transactions ماهنامه‌ای که انجمن سلطنتی لندن مقالاتی را برای اعضای خود تهیه می‌کرد. اولین انتشار این ماهنامه ۱۶ صفحه و ۹ مقاله داشت. تا انتهای قرن هفدهم حدود ۳۰ تا ۹۰ مجله علمی و پزشکی در سراسر دنیا منتشر می‌شد که این تعداد تا پایان قرن هجدهم به ۷۵۰ فقره رسید. امروزه این تعداد در سراسر دنیا به ۸۰/۰۰۰ الی ۱۰۰/۰۰۰ فقره رسیده است. اولین مجله در آمریکا در سال ۱۸۱۳ و توسط انجمن شیمی منتشر گردید (Tenopir and King 2000).

اما درباره تاریخچه نشریات ادواری فتاحی و منصوریان (۱۳۸۵، ۲۳) آن را به چهار دوره اصلی تقسیم کرده‌اند:

- از ابتدا تا سال ۱۷۰۰.
- از سال ۱۷۰۰ تا ۱۸۲۵. از ویژگی‌های این دوره انتشار ادواری‌های تخصصی در رشته‌های علمی متفاوت بود.
- از سال ۱۸۲۵ تا ۱۸۹۰. این دوره را می‌توان دوره افزایش تعداد نشریه‌های ادواری نامید.
- از سال ۱۸۹۰ تا کنون. از نیمه دوم قرن بیستم رایانه به عنوان یکی از تأثیرگذارترین عناصر ابزاری جهت تسهیل فرآیند انتشار نشریات ادواری از جهات مختلف شد.

بنا به عقیده کینگ و تنوپیر و دیگران (۲۰۰۴) مجلات علمی ثبات چشمگیری را نشان داده‌اند. مطالعات زیادی که در چند دهه پیش انجام شده حاکی از استفاده مداوم، سودمندی و اهمیت آنها است. گرچه که پیشرفت‌های فناوری اطلاعات باعث تغییراتی در انتشارات مجلات شد. اما دو پدیده به نحو قابل توجهی در معدوم سازی یا ارتقاء سودمندی و ارزش آنها دخیل بوده‌اند، یکی توسعه و یکپارچگی فناوری های ارتباطی و دیگر مسائل اقتصادی نظام مجلات، بخصوص مبحث قیمت گذاری نسخه های مجلات قدیمی و دستیابی به پایگاه اطلاعاتی تمام متن از طریق فروش و داد و ستدهای مجاز (Tenopir, King and Bush 2004). محملی که در زمان‌های مختلف برای چاپ و انتشار مجله مورد استفاده قرار گرفته – متناسب با فناوری‌های روز – دستخوش تحولات زیادی بوده است (محسنی ۱۳۸۵، ۱۰). از جمله پیدایش اینترنت، بخصوص شبکه جهانی وب به عنوان وسیله جدیدی برای ذخیره و اشاعه اطلاعات، انقلاب پایداری را روی نشر و نظام تحویل اطلاعات را در قرن ۲۱ ایجاد کرد. ناشران زیادی از اینترنت برای ارائه انتشارات خود به جامعه بین المللی دانشمندان و فناوران استفاده می‌کنند.

در بررسی پیشینه پژوهش درباره نشریات الکترونیکی به پژوهش دستفروش و ونکاتشا^۱ (۲۰۱۰) برمی‌خوریم. آنها مروری جامع بر مطالعه کاربران و کاربرد نشریات الکترونیکی در بازه زمانی ۲۰۰۴-۲۰۱۰ داشته و در قالب سه عنوان: ۱) استفاده از نشریات الکترونیکی (به صورت: استفاده از نشریات الکترونیکی توسط کاربران مختلف؛ مقایسه استفاده از نشریات چاپی و الکترونیکی؛ استفاده از نشریات الکترونیکی در پایان‌نامه‌ها؛ مقایسه آماری استفاده از نشریات الکترونیکی؛ تأثیر نشریات الکترونیکی بر روی نشریات چاپی؛ تحلیل استنادی مقالات تحقیقاتی از نشریات الکترونیکی؛ مشکلات دسترسی و موضوعات مرتبط با نشریات الکترونیکی)، ۲) الگوهای استفاده از نشریات الکترونیکی، و ۳) الگوهای مطالعه نشریات الکترونیکی، به طور مجزا به تمامی موارد پرداخته‌اند. آنها در بررسی تحقیقات انجام شده به این نتیجه رسیده‌اند که بررسی استفاده از نشریات الکترونیکی و مطالعه کاربران شامل: پرسشنامه، مصاحبه، تحلیل استنادی و تحلیل گزارش لاگ است.

¹. Tajafari Dastforoush & Venkatesha

۲-۳-۲- تحول مجلات الکترونیکی

در سال ۱۹۷۵ بن روساک^۱ خاطر نشان کرد که روش‌های سنتی ارتباطات علمی را دستگاه‌های کپی و کامپیوترها تهدید می‌کنند. ظهور فناوری‌های جدید اطلاعاتی به اظهار نظر وی تحقق بخشید بطوری که تغییراتی هم در روش‌های تولید؛ ساختار بندی، ذخیره، انتقال، انتشار، و دسترسی به اطلاعات و هم در ابزار و شکل ارتباطات علمی شد (Friedlander & Bessette 2003).

در اواخر دهه ۱۹۴۰-۱۹۳۰ به ذهن برخی متفکران روش‌هایی ابتکاری برای ارتباط دهی خطور کرد اما بسیاری از آنها بخاطر محدودیت‌های فناوری ادامه پیدا نکردند. در اوایل دهه ۱۹۶۰ نتیجه مطالعات این تصور را ایجاد کرد که فناوری‌های الکترونیکی زوائد را کاهش داده و ظرفیت‌های ارتباطات مؤثری، همچون مقالات کنفرانس‌ها و مجلات، را ایجاد می‌کنند. در طی دهه ۱۹۶۰ حتی برخی سقوط قریب الوقوع مجلات علمی را پیش بینی می‌کردند. این ایده‌ها در بازه زمانی ۱۹۶۰ تا ۱۹۷۰ از طریق مجلات علمی و دستیابی عموم به پایگاه یا پایگاه‌های اطلاعاتی متنی دیجیتال تحقق یافته و منشاء اصلی پژوهشی در آمریکا شد که عمدتاً تحت نظر «بنیاد ملی علوم»^۲ و سایر ادارات دولتی بود. تمرکز این پژوهش عمدتاً بر روی سه حوزه: نظام‌های بازیابی اطلاعات خودکار، الگوهای ارتباط علمی فراگیر، و امکانات بالقوه مجلات الکترونیکی بود. در واقع، تا قبل از پایان دهه ۱۹۶۰ اکثر عناصر نظام فراگیر مجلات الکترونیکی بطور کاملاً بسته، بوده و امکانات پردازش ورودی و خروجی‌ها باید استاندارد می‌شد. نوآوری‌های مجلات الکترونیکی در دهه ۱۹۸۰ و در اروپا، خصوصاً توسط جامعه پژوهشی و ناشران تجاری انگلستان، انجام شد و جوامع آمریکایی این طرح را با سرمایه‌گذاری خارجی ادامه دادند. در واقع، در اواخر دهه ۱۹۷۰ کنگره آمریکا قوانینی را برای سرمایه‌گذاری در بخش «مرکز ملی نشریات ادواری»^۳ در نظر گرفت (Tenopire and King 2000).

علیرغم گسترش مجلات الکترونیکی از سال ۱۹۷۶، اولین مجله الکترونیکی تمام متن گرافیک دار داوری شده، مجلات اینترنتی معاینات بالینی ادواری^۴ بودند (Masoom Raza and Upadhyay 2006).

^۱. Ben Russak

^۲. Natinal Science Foundation (NSF)

^۳. National Periodical Center

^۴. online journals of current clinical trials (OJCCT)

مطالعات انجام شده درباره رفتار جستجوی اطلاعات کتابشناختی متخصصان و دانشمندان تا اواخر ۱۹۸۰، حاکی از آن است که کلیه افراد متخصص مقالات چاپ شده در مجلات داوری شده را مطالعه کرده و برای آنها ارزش قائل بودند. اما کاربران واقعی منابع اطلاعاتی رسمی مانند پایگاه اطلاعاتی مرجع^۱ یا کتابشناختی‌ها نبودند. بلکه برای بدست‌آوری مدارک مرتبط با کار خود از پیشنهادها همکاران و یا جستجو در مجلات و یافتن استناد در سایر منابع چاپ شده استفاده می‌کردند. جستجوی موضوعی در پایگاه داده‌ها و فهرست‌ها روشی بود که اکثر دانشجویان از آن استفاده می‌کردند زیرا اکثراً شناختی نسبت به محققان فعالی که در حوزه‌های خاص کار می‌کنند و یا مجلاتی که پژوهش‌های مرتبط را چاپ می‌کنند، نداشتند. ظهور ریز کامپیوترها و معرفی مجلات و پایگاه داده‌های الکترونیکی اینترنتی در آغاز دهه ۱۹۹۰ منتهی به گسترش قابل توجه کتابشناختی اینترنتی و منابع اطلاعات استنادی شد (Vibert et al. 2007).

از اواخر سال ۱۹۹۰، هنگامی که شمار زیادی از مجلات الکترونیکی در سطح گسترده‌ای در دسترس قرار گرفت، مطالعه کاربران و استفاده از مجلات الکترونیکی شروع شد. این مطالعات عمدتاً مربوط به کارکنان مؤسسات آموزشی بود. نتایج پژوهشی جامعه پلانک مکس^۲ آلمان در سال ۱۹۹۹ نشان داد که مجلات الکترونیکی مقبولیت چشمگیری بدست آورده است. مجلات الزویر بیش از همه مجلات مورد استفاده بودند. محققان مزایا مجلات الکترونیکی را از جنبه‌های مختلف شامل: قابلیت دسترسی مستقیم از رومیز محققان؛ بارگذاری یا چاپ مقاله بطور مستقیم؛ انتشار اطلاعات روزآمد؛ تسهیلات بازیابی تمام متن دانسته و معایب آن را: عدم دسترسی طولانی مدت و مجلدها بطور کامل، وابسته به شبکه؛ مطالعه از روی مانیتور؛ از دست دادن ویژگی‌های خاص نسخه‌های چاپی؛ کیفیت گرافیکی (Galyani Moghaddam and Talawar 2008).

در سال ۲۰۰۴ ماهه^۳ و بویک^۴ و دیگران^۳ مرحله تکاملی را در مجلات الکترونیکی شناسایی کردند. این ۳ مرحله که سازه مفیدی را برای درک و فهم پویایی تغییر ارائه می‌کنند عبارتند از: (Rowlands 2007)

– مرحله ابتدایی پیش از ۱۹۹۳، مرحله پیش از وب: در این مرحله تمام متن‌ها روی سی دی رام بوده و خدمات آنلاین کمی وجود داشت. مطالعه مقالات کلاً به صورت چاپی و

^۱. Reference Database

^۲. Max Planck Society

^۳. Mahe

^۴. Boyce

استفاده الکترونیکی در سطح بسیار کمی وجود داشت. دسترسی به مجلات الکترونیکی فقط از طریق محیط‌های آزمایشی و به صورت محدود بود.

- مرحله تحول: از اواخر دهه ۱۹۹۰ شروع شده و تا کنون ادامه دارد. این مرحله با دسترسی به گزینه چاپ و الکترونیکی مشخص می‌شود. در این مرحله استفاده الکترونیکی افزایش یافته ولی گردآوری تجمعی آنها مشکل است و تحقیقات به خوانندگان و عوامل جامعه شناختی، که منجر به استقبال یا مانع آن می‌شود، معطوف است.
- مرحله پیشرفته: برخی رشته‌ها وارد این مرحله شده‌اند، اینها با طراحی نظام‌های اطلاعاتی پیچیده مشخص می‌شود. نمونه ای از آن نظام پایگاه داده‌ای فیزیک نجومی ناسا^۱ است. مرکز توجه تحقیقات به کاربران معطوف است. دانش استفاده خاص‌تر و مفصل‌تر و با دقت‌تر در رشته‌های مختلف خود را نشان می‌دهد.

مقایسه مطالعات محققان و دانشمندان در سه مرحله تکاملی (ماهه و بویک و دیگران در سال ۲۰۰۴) از ۱۹۹۰ تا ۲۰۰ نشان می‌دهد که انتشارات الکترونیکی در سراسر دنیا الگوهای مطالعه را تغییر داده، این تغییر شامل میزان مطالعه بیش‌تر و نیز وابستگی بیش‌تر به منابع الکترونیکی است (همان). بررسی که در سال ۱۹۹۵ در دانشگاه‌های آمریکا انجام شد نشان داد که فقط ۳۰/۶٪ از اعضای هیئت علمی به مجلات الکترونیکی دسترسی داشتند. در پژوهشی که در سال ۱۹۹۸ توسط لنارس^۲ در مؤسسات ARL انجام شد نشان داد که ۴۶٪ از اعضای هیئت علمی از مجلات الکترونیکی استفاده کرده‌اند. بررسی دیگری در دانشگاه اوکلاهما نشان داد که کم‌تر از ۵۰٪ از اعضای هیئت علمی از مجلات الکترونیکی استفاده کرده‌اند. لنارس در سال ۱۹۹۹ مجدداً دریافت که درصد استفاده کنندگان اعضای هیئت علمی از مجلات الکترونیکی به ۶۱٪ رسیده است. در سال ۲۰۰۰ روگرس^۳ افزایش استفاده از مجلات الکترونیکی را در بین اعضای هیئت علمی از ۳۶/۲٪ به ۵۳/۹٪ در سال ۱۹۹۸ گزارش کرد (Smith 2003).

^۱. NASA'S Astrophysics Data Systems

^۲. Deborah Lenares

^۳. Rogers

برنان^۱، هورد^۲، بلیکیک^۳ و ولر^۴ (۲۰۰۲) هم ویژگی‌های زیر را برای استفاده از مجلات الکترونیکی مؤثر می‌دانند (Rowlands 2007):

- انتشار شمارگان و مجلدها حول یک حوزه موضوعی خاص؛
- گردآوری موضوعات در یک مجموعه موضوعی خاص؛
- برابری با شمارگان چاپی؛
- انتشار بموقع.

از نظر کارآمدی:

- تسهیلات جستجو شامل مرور، جابجایی مقالات و بازیابی؛
- راهنمایی آسان؛
- پیوند به سایر مقالات؛
- چاپ با کیفیت بالا؛
- جابجایی بی وقفه در میان منابع مرتبط.

اودلیزکو^۵ (۲۰۰۲) پیش‌بینی کرد که قالب‌های الکترونیکی در کم‌تر از یک دهه بطور کامل رسانه غالب خواهند شد. اوبست^۶ (۲۰۰۳) آمار استفاده از قالب چاپی و الکترونیکی ۲۷۰ مجله را مقایسه کرد و دریافت که: (همان)

- استفاده از چاپی‌ها واضحاً بین سال‌های ۲۰۰۱-۱۹۹۹ سیر نزولی داشته‌اند.
- استفاده از مجلات الکترونیکی شدیداً، در همان بازه، تقریباً سه برابر شده است.
- مجلاتی که در دو قالب، چاپی و الکترونیکی، منتشر شده بود، در طی ۲ سال، ۳۰/۴ درصد از استفاده مجلات چاپی خود را از دست داده بودند.

¹. Brennan

². Hurd

³. Bleicic

⁴. Weller

⁵. Odlyzko

⁶. Obst

۲-۳-۳- تغییر رفتار مطالعه مقالات

به دنبال تحول چاپ و دستیابی به مجلات الکترونیکی، الگوی مطالعه مجلات نیز دگرگون شد.

به عقیده تنوپیر الگوی مطالعه مجلات در حال دگرگونی است و شواهد نشان می‌دهد که میزان و زمان مطالعه در طی بیست سال گذشته نسبتاً ثابت باقی مانده در حالی که روش‌های شناسایی مقالات و منابع آنها بطور محسوسی تغییر یافته است. مطالعه عادات محققان نشان می‌دهد که دانشمندان رشته‌های مختلف برای مطالعه مقالات اهمیت زیادی قائلند اما در میزان مطالعه آنها و انتخاب نوع چاپی یا الکترونیکی متفاوت هستند. برای مثال میزان مطالعه مقاله فیزیکدانان در سال کمتر از شیمی‌دانان ولی بیش تر از مهندسان است. اعضای هیأت علمی رشته‌های پزشکی با مدرک دکتری بیش تر از همتایان خود با مدرک فوق لیسانس منابع الکترونیکی را ترجیح می‌دهند (Tenopir, King & Bush 2004). محققان دانشگاهی عموماً بیش از محققان آزمایشگاهی مقاله مطالعه می‌کنند (King et al. 2003). علیرغم وجود نسخه‌های الکترونیکی، باز هم اکثر محققان از چاپ مقالات برای مطالعه استفاده می‌کنند. این امر ممکن است ناشی از ماهیت روش تحقیق در آن رشته خاص باشد. اما امروزه، علیرغم میزان درصد متفاوت استفاده از گزینه‌های الکترونیکی خاص، در تمامی زمینه‌های کاری استفاده از مجلات الکترونیکی بخشی از مطالعات اکثر محققان را تشکیل می‌دهد (Tenopir et al. 2003).

کینگ و دیگران (۲۰۰۳) خاطرنشان کرده‌اند که میزان مطالعه علمی نسبت به ۲۵ سال قبل افزایش داشته است. نتایج آنها نشان داد که دامنه استفاده از مجلات در اواخر دهه ۱۹۷۰ از ۱ مقاله به ۱۳ مقاله و در اواسط دهه ۱۹۹۰ به ۱۸ مقاله و در سال ۲۰۰۱ به ۲۳ عنوان رسیده است (Rowlands 2007).

بررسی‌های انجام شده سال‌های ۱۹۹۴ الی ۱۹۹۸ نشان داد که اگرچه که برآورد زمانی صرف شده برای مطالعه هر مقاله از ۴۵ دقیقه به ۵۲ دقیقه افزایش یافته است منتهی این امر شاید به دلیل افزایش میانگین طولی مقالات از ۷/۴ صفحه به ۱۱/۷ صفحه باشد.

در حالی که شواهد نشان می‌دهند که میزان مطالعه و زمان صرف شده طی چند ساله گذشته نسبتاً ثابت باقی مانده ولی روش‌های شناسایی مقالات مطالعه شده تغییراتی کرده است. بررسی‌های ۱۹۹۳ تا ۱۹۹۸ نشان داد که ۶۲٪ از مقالات مطالعه شده از طریق مرور سریع شماره‌های مجله و ۱۱٪ با

استفاده از استناد مقالات بدست آمده است. این در حالی است که ۳۶٪ از مقالات مطالعه شده بررسی سال ۱۹۷۷ از استنادها و نمایه‌های چاپی و مرور سریع کم‌تر از ۱٪ بود. (Tenopire and King 2000).

عواملی بر رفتار مطالعه و جستجوی اطلاعات مؤثر هستند. تغییر رفتار ارتباطی محققان و دانشمندان بخصوص ناشی از حوزه تخصصی، سطح آموزشی و تجربه، توانایی‌های ارتباط آنها است. ۲ عامل اقتصادی «بهای» پرداختی و دیگر «سهولت» دستیابی و استفاده بر انتخاب محمل توزیعی اطلاعات دانشمندان مؤثر هستند.

سن مقالات مطالعه شده جنبه مهم دیگری از رفتار مطالعه است. مطالعات زیادی نشان داده‌اند که (نمونه آن پژوهش چیو و هوو (۲۰۰۷) است که نشان دادند تعداد استنادهای دریافتی در سال اول انتشار، به طور ناگهانی افزایش یافته و حدوداً بعد از دو سال به حداکثر ممکن می‌رسد. بعد از این نقطه تعداد استنادها سیر نزولی طی می‌کنند) از مقالاتی که به تازگی منتشر شده‌اند استفاده می‌کنند اما مقدار مطالعات مقالات طی یک بازه زمانی کم کم کاهش می‌یابد. مقالات قدیمی‌تر بیش‌تر برای اهداف پژوهشی استفاده می‌شوند و بنابراین دانشمندان و طراحان نظام‌های مجلات الکترونیکی در آینده نباید از استفاده از مقالات قدیمی غافل شوند.

۲-۳-۴- اولین نشریه ادواری در ایران

روزنامه علمی دولت علیه ایران، نخستین نشریه علمی که در تاریخ ایران بود، که در دی ماه سال ۱۲۸۴ هجری قمری و با مدیریت محمدحسن خان اعتمادالسلطنه منتشر می‌شد. این روزنامه که بوسیله چاپ سنگی و معمولاً در ۶ صفحه انتشار می‌یافت، مطالب خود را به سه زبان فارسی، عربی و فرانسه ارائه می‌نمود. درونمایه و محتوای مطالب روزنامه علمی دولت علیه ایران بسیار جالب و متنوع بود و بیشتر به تشریح پیشرفت‌های شایان توجه و سرسام آور علوم و فنون و صنایع در ممالک اروپایی اختصاص داشت و مخاطبان خویش را قدم به قدم با این پیشرفت‌ها آشنا می‌نمود. بخش دیگری از محتویات این روزنامه که نخستین نشریه علمی تاریخ مطبوعات ایران لقب گرفته‌است، به مباحث علمی بویژه در زمینه نجوم و هیئت می‌پرداخت و هم‌چنین مسائل ذوقی و ادبی نیز از جمله دیگر درونمایه‌های این نشریه به حساب می‌آمد. مدیر این روزنامه یعنی اعتمادالسلطنه که خود وزیر

ارتباطات دربار ناصری بود، از پشتیبانی کامل دولتی برخوردار بود. با این وجود، این روزنامه در دوران انتشار خود، دو نوبت تعطیل شد. نوبت اول تعطیلی این نشریه از شماره ۱۷ آن بود، که به مدت یک سال به طول انجامید و پس از آن به طبع خود ادامه داد. نوبت بعدی تعطیل این نشریه، در جمادی الثانی سال ۱۲۸۵ هجری قمری و همزمان با انتشار شماره ۴۲ آن بود که تا محرم ۱۲۸۶ تداوم یافت و پس از این تاریخ، دوباره انتشار خود را از سر گرفت. سرانجام انتشار روزنامه علمیه دولت علیه ایران در شماره ۵۸ این نشریه و به تاریخ شوال ۱۲۸۸ هجری قمری خاتمه یافت و از آن پس این نشریه برای همیشه تعطیل شد (ویکی پدیا روزنامه نگاری در ایران).

بعد از این روزنامه نشریه‌های دیگری نظیر گنجینه فنون، فلاح مظهری، مجمع الاخلاق، دعوت الحق، مجمع بهار و آفتاب منتشر شدند (همان).

۲-۳-۵- مطالعات انجام شده خارجی

تحقیق بر روی رفتار مطالعاتی و الگوهای مطالعه در سال ۱۹۷۷ در دانشگاه‌های آمریکا آغاز شده است. شروع این تحقیقات با یک طرح ملی تحت عنوان بنیاد ملی علوم بود که مجدد در سال ۱۹۸۴ با حمایت مالی NSF انجام شد. از آن سال به بعد بررسی‌ها در محیط‌های غیر دانشگاهی ادامه داشت تا سال ۱۹۹۳ که پژوهش درباره مطالعه در یک محیط دانشگاهی رقم خورد. تحقیقات سال ۲۰۰۰ بخاطر انتشار مجلات الکترونیکی و ویژگی پیشرفته آنها بر روی تغییر الگوهای استفاده از مجلات الکترونیکی متمرکز شد (King et al. 2003).

مطالعات علمی و اهمیت منابع کتابخانه با پژوهش‌های تنوپیر و کینگ از سال ۱۹۷۷ در آمریکا (Tenopir and King 2000) و در استرالیا و فنلاند ۲۰۰۵ و ۲۰۰۶ (Tenopir et al. 2010) بنا نهاده شده است. این مطالعات الگوی مطالعات علمی و نقش مجموعه کتابخانه‌های دانشگاهی را برای علاقمندان دنبال می‌کند (Tenopir 2013).

آدلر^۱ و دیگران (۱۹۹۸) نحوه مطالعه مردم را در طی کار روزانه بررسی کردند. آنها فعالیت‌های مطالعاتی حرفه‌های مختلف مردم را در طی کار روزانه‌شان توصیف و رده بندی کردند. مطالعه در عین اینکه دارای انواع مختلفی است برای اهداف متفاوتی نیز انجام می‌شود. کاربران معمولاً از

^۱. Adler

مطالعه به منظور پاسخدهی به پرسش‌هایشان، و با سرعت‌های متفاوت و هدفمند از قبیل مرور اجمالی^۱ و جستجو استفاده می‌کنند. آدلر و دیگران نشان دادند که در اهداف کاری مطالعه مدارک چاپی بخش اعظمی از فعالیت‌های مطالعاتی را تشکیل می‌دهد و می‌توان برآورد کرد که حداقل در برخی موارد چاپی‌ها به مطالب اینترنتی ارجحیت دارند، چنان که گویی چاپی‌ها فعالیت‌های مطالعاتی و نگارش را بیش‌تر حمایت می‌کنند (Adler et al 1998).

با ظهور مجلات الکترونیکی دانشمندان نیز به نشر اندیشه‌های خود در قالب مقاله در مجله تمایل بیش‌تری نشان دادند، چرا که تعداد مجلات گسترش فزاینده‌ای یافت. پژوهش‌های زیادی نشان داد که استفاده از مجلات چاپی در مقابل مجلات الکترونیکی در حال افول و کم‌رنگ شدن است (Rusch-Feja and Siebeky 1999, Rogers 2001, de Groote 2001, Obst 2003 Bar-ilan, Pertiz, Wolman 2003 (نقل در رجبی ۱۳۸۸).

مطالعات زیادی در مورد میزان و نوع استفاده از مجلات الکترونیکی و الگوهای مطالعه آنها انجام شده است که در زیر به برخی از آنها اشاره می‌شود:

عمده پژوهش‌های انجام شده در این مورد به مقایسه میزان استفاده از این منبع و سایر منابع اطلاعاتی پرداخته‌اند. اما در این بین کارول تنوپیر در آمریکا مشخصاً به بررسی جستجوی مقالات و الگوهای مطالعه اعضای هیأت علمی پرداخته است.

مونته‌گومری^۲، هانسن^۳ و کینگ^۴ (۲۰۰۲) دریافتند که مطالعه منابع اطلاعاتی تقریباً ۷۷٪ از دانشجویان PhD و ۷۰٪ اعضای هیئت علمی، الکترونیکی است. ۳۰٪ از اعضای هیئت علمی مطالعه خود را از روی صفحه کامپیوتر و به منظور روزآمدسازی اطلاعات خود، انجام می‌دهند. در حالی که دانشجویان PhD نیمی از منابع اطلاعاتی را از روی مانیتور کامپیوتر مطالعه می‌کنند. اعضای هیئت علمی بیش از دانشجویان PhD به منظور مطالعه مدارک را چاپ می‌کنند (۶۸٪ در مقابل ۵۴٪).

تنوپیر و کینگ (۲۰۰۲) در پژوهشی که به منظور بررسی استفاده و اهمیت مطالعه نشریات توسط محققان پرداخته است، نشان داد که تعداد مقاله مطالعه شده هر یک از محققان از نشریات علمی طی

^۱. Scanning

^۲. Montgomery

^۳. Hansen

^۴. King

سال های ۲۰۰۱-۱۹۷۷ سالانه از ۱۲۰ مقاله به ۱۳۰ مقاله افزایش یافته است. در این میان میانگین مطالعه محققان رشته های پزشکی بیش از سایر رشته ها (تقریباً ۱۱۸ ساعت) و محققان رشته های مهندسی در پایین ترین سطح (تقریباً ۲۶ ساعت) قرار داشت. تقریباً بطور میانگین دو سوم مقالات مطالعه شده در طی سال اول انتشار آنها بوده است. یافته های آنها هم چنین مشخص کرد که ارتباطات وسیله شناسایی و مکان یابی مقالات بوده است.

اسمیت^۱ (۲۰۰۳) هم در پژوهشی به بررسی عادات مطالعه استفاده از نشریات اعضای هیأت علمی رشته های علوم و علوم اجتماعی دانشگاه جورجیای آمریکا پرداخت. نتایج وی نشان داد که تقریباً یک سوم اعضای هیأت علمی هفته ای یک مقاله از منابع اینترنتی را مطالعه کرده و نیز اعضای هیأت علمی رشته علوم بیش از رشته علوم اجتماعی از مقالات الکترونیکی استفاده می کنند. هم چنین اعضای هیأت علمی جوانتر (استادیارها) بیش از استادها از مقالات الکترونیکی استفاده می کنند.

کینگ و دیگران (۲۰۰۳) در مطالعه ای درباره سه دانشگاه دریافت که استفاده از مجلات الکترونیکی در بین اعضای هیئت علمی بخصوص اعضای هیئت علمی دانشکده علوم افزایش یافته است. گردآوری مطالعات گذشته محققان دانشگاهی و غیر دانشگاهی نشان داد که الگوهای مطالعه از قبیل میزان مطالعه، منابع مطالعه و صرف شده برای مطالعه کمایش از ۱۹۷۷ تا اواسط دهه ۱۹۹۰، همراه با تغییرات سریع تغییر کرده است.

دولایمی^۲ و دیگران (۲۰۰۴) نشان دادند که استفاده از منابع الکترونیکی از سال ۱۹۹۲ در عربستان سعودی آغاز شده است و تعداد نشریات چاپی از سال ۱۹۹۶ رو به کاهش بوده این در حالی است که نشریات الکترونیکی ۹۸٪ را تشکیل داده و از حوزه های علوم و فناوری هستند.

لیو (۲۰۰۵) به بررسی تغییر رفتار مطالعاتی در محیط های الکترونیکی در ۱۰ سال گذشته در دانشگاه سن جوسه^۳ آمریکا نشان داد که در طی ده ساله گذشته رفتار مطالعاتی مانیتوری با صرف زمان بیش تر و به صورت بررسی و مرور اجمالی^۴، کلیدواژه موضوعی، یکبار مطالعه^۵، مطالعه غیر خطی^۶ و مطالعه گزینشی انجام می شود. این در حالی است که زمان کم تری را برای مطالعه عمیق و متمرکز

1. Smith

2. Dulaymi

3. San Jose

4. browsing & scanning

5. one-time reading

6. non-linear reading

صرف می کنند. هم چنین در عین حالی که هنوز هم الگوهای مطالعاتی چاپی رایج می باشد رفتار یادداشت گذاری^۱ و برجسته نمایی^۲ رفتار مشترک کاربران در محیط های الکترونیکی است.

هم چنین میزان دستیابی به منابع اطلاعات موجب افزایش زمان برای مطالعه مدارک الکترونیکی شده است و مطالعه از روی صفحه رایانه در حال پیشرفت است.

بررسی استفاده از نشریات الکترونیکی محققان در دانشگاه مسلمان آلیگار^۳ توسط مسوم رازا و آپادها^۴ (۲۰۰۶) انجام شد و نشان دادند که آنها برای استفاده از نشریات الکترونیکی به منظور اهداف پژوهشی و روزآمد سازی آگاهی های خود به مراکز کامپیوتری مراجعه می کنند.

لیو و دیگران در پژوهش دیگری (۲۰۰۷) که به منظور بررسی تأثیر تفاوت های جنسیتی در محیط مطالعاتی اینترنتی انجام داده بودند به این نتیجه رسیدند که اولویت مطالعه منابع چاپی زنان بیش از مردان است.

عبدالکریم و حسن^۵ (۲۰۰۷) در مقایسه با ارتباط بین رشته تحصیلی و منابع مطالعاتی نشان دادند که دانشجویان رشته های هنر معمولاً از خدمات کتابخانه استفاده می کنند در حالیکه دانشجویان فناوری اطلاعات اغلب اوقات از وب سایت ها استفاده می کنند. هم چنین دانشجویان هنر در مقایسه با دانشجویان فناوری اطلاعات نسبت به مطالعه نگرش مثبت تری داشته و از مطالعه لذت می برند.

واکاری^۶ (۲۰۰۸) در تحقیق به بررسی تأثیر استفاده از منابع اطلاعاتی الکترونیکی در بهره وری نشریات و کارهای آموزشی در کتابخانه الکترونیکی فلاند^۷ پرداخته است. نتایج وی نشان داد که مهم ترین تأثیر آن گسترش دستیابی به متون و نیز بهبود محتوی و کیفیت کارهای آموزشی است. هم چنین گسترش دستیابی با تعداد تولید انتشارات بین المللی ارتباط مثبت دارد.

دیلک- کایا او گلو^۸ (۲۰۰۸) در دانشگاه استانبول رفتار استفاده از نشریات الکترونیکی اعضای هیأت هیأت علمی را بررسی کرد و به این نتیجه رسید که اکثراً از تغییر انتشار چاپی به الکترونیکی حمایت

^۱. Annotating

^۲. highlighting

^۳. Aligarh

^۴. Masoom Raza & Apadhyay

^۵. Abdul Karim & Hasan

^۶. Vakkari

^۷. FinElib

^۸. Dilek- Kayaoglu

کردند. اعضای هیأت علمی رشته علوم طبیعی بیش تر از این تغییر استقبال کرده اند. آنها کمبود نسخه های چاپی را بزرگترین مانع استفاده از این منبع اطلاعاتی را در حوزه های خود دانسته اند.

لیو و هانگ^۱ (۲۰۰۸) تفاوت های جنسیتی را در رسانه های دیجیتال مطالعه کرد. نتایج آنها نشان داد که مردان و زنان رسانه های مختلفی را برای مطالعه ترجیح می دهند. اولویت رسانه های چاپی زنان بیش از مردان (۷۳/۲٪ در مقابل ۵۱/۳٪) است، در حالیکه مردان تمایل بیش تری به رسانه های دیجیتال (۱۲/۵٪ در مقابل ۵/۷٪) دارند. علاوه بر این، زنان بیش از مردان ترجیح می دهند که مدارک الکترونیکی را برای مطالعه چاپ کنند در حالیکه مردان بیش تر تمایل دارند که مدارک الکترونیکی را شناسایی کرده و آن را نشانگذاری کرده و در آینده گاهی اوقات به مطالعه آن بپردازند. زنان از مطالعه اینترنتی رضایت کمتری در مقایسه با مردان داشتند (۱۸/۸٪ در مقابل ۳۰/۹٪) و نیز دوست دارند مقاله را بصورت چاپی داشته و به طور مکرر آن را مطالعه نمایند. نگرش مردان به مطالعه اینترنتی در مقایسه با زنان مثبت بود (۳۰٪ در مقابل ۲۲٪). هم چنین نتایج نشان داد که مطالعات مردان در مقایسه با زنان از عمق و تمرکز کم تری برخوردارند ولی این اختلاف فاحش نبود.

تنوپیر و دیگران (۲۰۰۹) در پژوهشی به این نتیجه رسید که رشته موضوعی خواننده بر روی الگوهای مطالعه شامل میزان مطالعه، قالب مطالعه، میانگین زمانی صرف شده برای مطالعه، تأثیر دارد. هم چنین اعضای هیأت علمی رشته های متفاوت الگوهای مطالعه کاملاً متفاوتی را از خود نشان دادند. اعضای هیأت علمی رشته های پزشکی و بهداشت بیش از سایر رشته ها از مقاله هایی که از عمر انتشارات آنها ۹ تا ۱۰ گذشته و نیز بمنظور افزایش آگاهی خود استفاده می کنند در حالی که اعضای هیئت علمی مهندسی زمان متوسط بیش تری را برای مطالعه هر مقاله صرف کرده و بیش از سایر رشته ها برای پژوهش مطالعه می کنند. اعضای هیئت علمی علوم انسانی مقالات کم تری می خوانند و بیش تر بر جستجو در سایت های اینترنتی اتکا کرده و بطور متوسط مقالات قدیمی تر مطالعه می کنند.

در پژوهشی طولی که تنوپیر و دیگران (۲۰۰۹) برای بررسی نحوه جستجو و الگوی مطالعه اعضای هیأت علمی دانشکده های فناوری، پزشکی و علوم اجتماعی انجام دادند به این نتیجه رسیدند که میانگین مطالعه اعضای هیأت علمی رشته های مورد مطالعه در هر سال با زمان سپری شده برای هر

^۱. Liu and Huang

مطالعه نسبت معکوس داشته به این معنا که میانگین مطالعه در رشته های مورد بررسی بطور مستمر سیر صعودی را طی کرده در حالیکه مقدار زمان صرف شده هر مطالعه سیر نزولی داشته است.

جمالی و نیکلاس^۱ (۲۰۱۰) در ارزیابی رفتار جستجوی اطلاعات محققان رشته های نجوم و فیزیک کالج دانشگاه لندن^۲، به این نتیجه رسیدند که رفتار جستجوی اطلاعات این محققان با یکدیگر متفاوت است.

در پژوهشی هم که وانگ^۳ (۲۰۱۰) با هدف بررسی اهمیت نشریات علمی برای دانشمندان علوم اجتماعی در دانشگاه چنگ - چی در تایوان و نیز شناسایی الگوهای مطالعه نشریات این رشته انجام داد، به این نتیجه رسید که زبان اصلی مورد استفاده این محققان انگلیسی است و از نشریات الکترونیکی بیش از نشریات چاپی استفاده می کنند. تعداد مقالات خوانده شده این اعضا در تمام سال ۱۹۵ مقاله بوده، که در مقایسه با گزارش تنوپیر یعنی ۲۸۰ مقاله در سال ۲۰۰۵ کمتر است، و تقریباً ۴۴۰ ساعت در سال ۲۰۰۸، زمان برای مطالعه مقاله صرف می کنند. هم چنین مقالات مطالعه شده قدیمی تر از مطالعه تنوپیر گزارش شده است. یافته های وی تفاوت های رفتاری جستجوی اطلاعاتی را در بین این دانشمندان و دانشمندان آمریکایی نشان داد.

شعبانی، نادری خراجی و عابدی (۲۰۱۱) در مطالعه خود به بررسی رفتار مطالعاتی بر اساس عوامل جمعیت شناختی در دانشگاه اصفهان، با این نتیجه رسیدند که، میزان مطالعه منابع الکترونیکی اعضای هیئت علمی جدید بیش از اعضای هیئت علمی قدیمی است. هم چنین اعضای هیئت علمی رشته های مهندسی و فناوری بیش از اعضای هیئت علمی رشته های آموزش فیزیک، اقتصاد و علوم اداری از منابع الکترونیکی بیش تر استفاده می کنند.

اولورنسولا، آکینینی و آدلک^۴ (۲۰۱۱) در بررسی موقعیت مجلات الکترونیکی در کتابخانه دانشگاه های نیجریه نشان دادند که کتابخانه ها از کنسرسیوم بیش از سایر مدل ها استفاده می کنند.

در پژوهش بررسی عوامل تأثیرگذار بر رفتار اعضای هیئت علمی ۵ دانشگاه در آمریکا، نیو و همینگر^۵ (۲۰۱۲) به این نتیجه رسیدند که عوامل زیادی، از جمله عوامل جمعیت شناختی؛ روانشناختی؛ وضعیتی و عوامل محیطی بر روی رفتار جستجوی اطلاعات محققان تأثیر دارد. اما موقعیت دانشگاهی

^۱. Jamali and Nicholas

^۲. University College London

^۳. Wang

^۴. Olorunsola, Akinniyi and Adeleke

^۵. Niu and Hemminger

اعضای هیئت علمی مهم ترین عامل تعیین کننده است و پس از آن جنسیت و حوزه آموزشی قرار دارند.

نیشا و علی^۱ (۲۰۱۲) در پژوهش خود به بررسی استفاده از مجلات الکترونیکی کاربران در دانشگاه دهلی و مؤسسه هندی فناوری دهلی^۲ پرداختند. نتایج آنها نشان داد که کاربران مجلات الکترونیکی را برای ساخت و روزآمدسازی دانش خود استفاده می کنند. در گردآوری مطالب مورد نیاز مطالعه و پژوهش خود نیز، از مجلات به عنوان اطلاعاتی که سرعت قابل دستیابی هستند بهره می برند.

در پژوهش دیگری که ولنتین^۳ و تنوپیر (۲۰۱۳) به منظور بررسی اهمیت مطالعه مقالات انجام داد. پاسخ دهندگان صرفه جویی در زمان را مهم ترین عامل در مطالعه مقالات بیان کرده اند. آنها هم چنین دریافتند که هنوز هم کتابخانه ها در فعالیتهای آموزشی قلب دانشگاه ها محسوب می شوند و کتابخانه دارای نقش اساسی هستند لذا لازم است که اهمیت کتابخانه ها برای سرمایه گذاران مورد تأکید قرار گیرد.

۲-۳-۶- مطالعات انجام شده داخلی

اهمیت دسترسی به نشریات در ایران نیز از نظر پنهان نمانده و محققان ایرانی به پژوهش در این رابطه پرداخته اند که به آنها اشاره می شود. اصنافی (۱۳۸۵) طی مروری به بررسی گسترش استفاده از مجلات الکترونیکی رایگان و غیر رایگان در سطح جوامع دانشگاهی می پردازد. وی نشان داده است که بکارگیری مجلات الکترونیکی غیر رایگان در جامعه دانشگاهی کشور رو به گسترش بوده و باید زیرساخت های لازم را جهت دسترس پذیری هرچه بیش تر این مجلات فراهم نمود. هم چنین پیش بینی کرده است که در آینده ای نزدیک مجلات الکترونیکی نقش تعیین کننده ای را در انتشار پژوهش ها ایفا می کند.

بیگدلی، عبدالحی و آرامش (۱۳۸۵) به بررسی دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید چمران درباره نقش مجلات علمی موجود است. پاسخ دهندگان نشان دادند که مجلات علمی در ارتقای سطح علمی آنها بسیار مؤثر بوده، و هم چنین استفاده اعضای هیئت علمی از انواع مجلات علمی چاپی و الکترونیکی تحت تأثیر متغیر گروه آموزشی بوده لیکن متغیرهای جنسیت، مدرک علمی،

^۱. Nisha and Ali

^۲. Indian Institute of Technoogy Delhi

^۳. Volentine

مرتبه علمی و سابقه تدریس در این مورد بی تأثیر است. مهم ترین دلایل استفاده از مجلات علمی چاپی از دید پاسخگویان سهولت استفاده و قابلیت تورق سریع عنوان شده است. در حالی که عوامل مؤثر در استفاده از مجلات علمی الکترونیکی ارائه و نمایش متون به صورت تازه و امکان تعامل با کاربر، به روز بودن اطلاعات دریافتی، سرعت دسترسی و نیز امکان استفاده از قابلیت های خاص جستجو در بازیابی متون اعلام شده است.

یافته های خاصه و حاتمی (۱۳۸۷) در بررسی رفتار اطلاع یابی و میزان استفاده اعضای هیئت علمی علوم انسانی از پایگاه های اطلاعاتی نیز نشان داد که در میان پایگاه های موجود در دانشگاه شیراز، پایگاه های ساینس دایرکت، الزویر و پرکوئیست به ترتیب پراستفاده ترین پایگاه های اطلاعاتی از جانب اعضای هیئت علمی دانشکده علوم انسانی دانشگاه شیراز هستند.

رجبی (۱۳۸۸) نیز به بررسی استفاده از نشریات الکترونیکی در دانشگاه امام صادق (ع) پرداخت. نتایج وی نشان داد که نشریات حوزه مدیریت در پایگاه آن دانشگاه دارای بالاترین میزان استفاده است.

در پژوهشی که نیک کار و علیجانی (۱۳۸۸) به منظور میزان استفاده اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور از مجلات الکترونیکی انجام دادند دریافتند که اعضای هیئت علمی این دانشگاه به میزان بسیار کمی از مجلات الکترونیکی استفاده می کنند.

گزنی (۱۳۹۱) در پایان نامه خود به تعیین الگوی استفاده پژوهشگران از نشریات با در نظر گرفتن عوامل زمانی، جغرافیایی، سازمانی و حوزه پرداخته است. وی اطلاعات را از پایگاه استنادی آی.اس.آی (ISI) استخراج کرده و از روش تحلیل استنادی استفاده نموده است. نتایج این تحقیق نشان داد که که الگوی استفاده از نشریات نویسندگان از شکل قوانین توان تبعیت می کند و دارای شکل هسته - حاشیه است و تعداد اندکی از نشریات توسط نویسندگان به طور مکرر مورد استفاده قرار می گیرند و نویسندگان بخش اعظم اطلاعات مورد نیاز خود را از تعداد انگشت شماری از نشریات تأمین می کنند. در مقابل بخش اندکی از نیازهای اطلاعاتی نویسندگان از تعداد زیادی از نشریات تأمین می گردد. هم چنین وی دریافت که الگوی استفاده از نشریات پژوهشگران خود می تواند تحت تاثیر عواملی مانند رفتارهای بازیابی اطلاعات پژوهشگران، اصل وحدت علم و چرخه تولید علم باشد.

بیگدلی، عبدالله زاده، و معرف زاده (۱۳۹۳) در بررسی و مقایسه استفاده اعضای هیئت علمی دانشگاه شیراز از مجلات به این نتیجه رسیدند که استادان و دانشجویان از مجلات الکترونیکی در حد زیاد و از مجلات چاپی در حد متوسط استفاده می کنند. آنها هم چنین دریافتند که مهم ترین عامل بازدارنده استفاده از مجلات چاپی عدم دسترسی آسان یا عدم آگاهی از وجود مجلات مورد نظر در کتابخانه است.

۲-۴- جمع بندی پیشینه های پژوهش

مجله های علمی از جمله مهمترین ابزارهای انتشار نتایج تحقیقات به شمار می آیند، از این رو می توان آنها را رونق بخش تحقیق و پژوهش در هر جامعه علمی به شمار آورد. میان تولید علم و رشد کمی و کیفی مجله های علمی رابطه ای دوسویه وجود دارد، به طوری که می توان گفت مجله های علمی با ایجاد یک بستر مناسب ارتباطی میان محققان و پژوهشگران، ضمن آگاه ساختن آنها از نتایج پژوهشهای انجام شده و آشنا نمودن آنها با پیشرفتهای علمی در یک حوزه خاص، از هدر رفتن زمان، امکانات و انجام کارهای تکراری جلوگیری نموده، آهنگ تولید علم را شتاب می بخشند (بهروزفر و داورپناه ۱۳۸۸). همانطور که ملاحظه شد اهمیت میزان استفاده از مجلات علمی در مطالعات خارجی در ابعاد گسترده و از سال های پیش مد نظر بود و هر یک از محققان از جنبه خاصی مورد توجه قرار داده و به بررسی آن، با استفاده از پرسشنامه خود-سنجی، پرداخته اند.

اما در پژوهش های انجام شده داخلی، بررسی این موضوع از گستردگی چندانی برخوردار نبوده و به جز موارد اندکی که به اهمیت استفاده از مجلات پرداخته اند، بقیه تحقیقات ذکر شده داخلی با استفاده از پرسشنامه خود-سنجی به بررسی کمیّت استفاده از این محمل اطلاعاتی و نقش آن در جامعه کوچک اعضای هیئت علمی دانشگاه های مورد نظر خود و مقایسه میزان استفاده از دو قالب مجلات الکترونیکی و چاپی پرداخته اند. این پژوهش از این جهت که در صدد است تا علاوه بر بررسی میزان استفاده از مقالات مجلات داخلی و خارجی به مقایسه استفاده از آن و رفتار اعضای هیأت علمی حوزه های متفاوت در مطالعه آن بپردازد، بدیع می باشد.

فصل سوم

روش‌شناسی پژوهش

۳-۱- مقدمه

این فصل به معرفی نوع پژوهش، جامعه پژوهش، روش نمونه‌گیری، روش گردآوری اطلاعات و در پایان به روش تجزیه و تحلیل داده‌ها اختصاص دارد.

۳-۲- نوع پژوهش

با توجه به این که پژوهش پیمایشی معمولاً برای تعیین وضعیت موجود یک پدیده بکار می‌رود و هدف آن، توصیف ویژگی‌های جامعه تحت مطالعه، و پاره‌ای پیش‌بینی‌هاست (حریری ۱۳۸۵: ۸۴).

لذا این پژوهش از آنجا که این تحقیق به مطالعه رفتار اطلاع‌جویی کاربران می‌پردازد از نوع پیمایش توصیفی و کاربردی است. که برای نیل به این هدف از پیمایش پرسشنامه‌ای استفاده کرده و به تحلیل میزان استفاده از مجلات علمی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی می‌پردازد.

۳-۳- جامعه پژوهش و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری مورد بررسی این پژوهش، شامل کلیه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.

اما از آنجا که مطالعه تمامی اعضای هیئت علمی رشته‌های مختلف دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی، به لحاظ گستردگی آنها، در حد بضاعت این تحقیق نبود. لذا نمونه‌گیری در چند مرحله انجام شد در مرحله نخست این پژوهش انتخاب گروه‌های آموزشی بود که باید از میان رشته‌های تحصیلی ۵ گروه آموزشی فنی مهندسی، علوم پایه، علوم انسانی اجتماعی، علوم کشاورزی و علوم پزشکی و بهداشت انجام می‌شد. برای این کار به مطالعات انجام شده در این حوزه رجوع کردیم. طبق بررسی‌های انجام شده از آنجا که مفاهیم رشته‌های حوزه علوم کشاورزی بیشتر بومی و عملیاتی بوده و نیز گروه آموزشی علوم پزشکی به این علت که تحت پوشش وزارت بهداشت و آموزش پزشکی بوده و هم چنین به لحاظ عدم همخوانی با سایر گروه‌های آموزشی تحت پوشش از محدوده مطالعه این پژوهش خارج شدند. علت انتخاب سه گروه آموزشی فنی مهندسی، علوم پایه و علوم انسانی

اجتماعی در این تحقیق وابستگی بیش تر این حوزه ها به مجلات و نیز امکان مقایسه نتایج این پژوهش با تحقیقات مشابه، بطور مثال تحقیقات تنوپیر که در این حوزه ها بیش تر انجام شده است، می باشد.

اما در مرحله بعد، از آن جهت که مطالعه تمامی رشته های این سه حوزه نیز نه علمی است و نه عملی. لذا، با مقایسه تولید علم ایران در رشته های این حوزه های آموزشی در سال ۲۰۱۲ در اسکوپوس (در سایت Scimago.com در اردیبهشت ماه سال ۹۳) در هر یک از ۳ حوزه به جستجوی سه رشته ای که بیش ترین میزان تولید علم و به تبع آن بیش ترین میزان استفاده از نشریات را داشته اند پرداختیم. در این میان بیش ترین میزان تولید مقاله در حوزه علوم پایه؛ مربوط به رشته های شیمی با ۳۹۰۲ رکورد، فیزیک با ۲۶۳۸ رکورد و ریاضی با ۲۳۶۴ رکورد، در حوزه علوم انسانی و اجتماعی؛ علوم اجتماعی با ۱۲۴۹ رکورد، مدیریت با ۲۴۳ رکورد و روانشناسی با ۲۲۵ رکورد، در حوزه فنی مهندسی؛ مهندسی شیمی با ۲۰۷۷ رکورد، مهندسی الکترونیک با ۱۵۹۷ رکورد و مهندسی مکانیک با ۹۶۴ رکورد بود.

مرحله بعدی انتخاب مربوط به دانشگاه ها و پژوهشگاه ها بود که به روش نمونه گیری تصادفی و هدفمند و با استفاده از فهرست رتبه بندی دانشگاه ها و موسسات تحقیقاتی سال ۱۳۹۱ وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (<http://ur.isc.gov.ir>) انجام شد. با نمونه گیری تصادفی در ۵۱ دانشگاه جامع و ۱۷ دانشگاه صنعتی موجود در این فهرست، برای حوزه فنی مهندسی دانشگاه های تربیت مدرس، ارومیه، بیرجند، علم و صنعت و صنعتی ارومیه و برای دو حوزه دیگر دانشگاه های تربیت مدرس، ارومیه، بیرجند، خلیج فارس، شهید مدنی آذربایجان بدست آمدند.

برای پژوهشگاه ها و مؤسسات تحقیقاتی نیز با مراجعه با این وب سایت نام ۱۱ پژوهشگاه ثبت شده بود. در این بین تنها ۵ پژوهشگاه دارای رشته های مورد نظر تحقیق هستند که برای آنها انتخاب انجام نشد و در تمامی آنها اجرا شد.

انتخاب پایانی در شاخه اعضای هیئت علمی است که در اینجا نمونه گیری انجام نشد و سرشماری است یعنی به همه اعضای هیئت علمی آن رشته ها در دانشگاه های انتخابی پیمایش ارسال شد.

۳-۴- روش گردآوری اطلاعات و تحلیل نتایج

در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات لازم، با استفاده از پژوهش‌های انجام تنوپیر و سایر محققان پرسشنامه‌ای تنظیم شد. پرسشنامه برای بررسی اعتبار و روایی آن، برای ۱۵ نفر از متخصصان رشته‌های مختلف ارسال گردید و از آنها درخواست شد تا نظرات خود را اعلام فرمایند. پس از دریافت نظرات و پیشنهادهای اساتید و متخصصان و نیز نظر مشاور طرح، پرسشنامه اصلاح شده و برای بدست آوردن پایایی پرسشنامه پس از گذشت یک ماه، مجدداً به روش بازآزمایی برای ۱۰ نفر از اساتید ارسال شد. نتیجه آزمون آلفا کرونباخ برای ۲۲ گویه از پرسشنامه، که مقیاس رتبه‌ای دارد، ۰/۸۶۸ بود که میزان قابل قبولی است و بیانگر پایایی پرسشنامه می‌باشد. در نهایت پرسشنامه تأیید و برای اجرا آماده شد (در پیوست گزارش آورده شده است).

در ابتدا پرسشنامه تنها برای اعضای نمونه انتخاب شده ارسال شد ولی با توجه به نرخ پایین پاسخدهی و همچنین عدم دسترسی به آدرس ایمیل اعضای هیئت علمی در برخی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها، تلاش شد که آدرس لینک پرسشنامه (khosravim.porseshnameonline.com) به آدرس

ایمیل تمامی اعضای هیئت علمی رشته‌های انتخابی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های وابسته به وزارت علوم تحقیقات و فناوری در سراسر کشور ارسال و از آنها، به صورت انفرادی و با نام، برای تکمیل پرسشنامه دعوت به عمل آورده شود.

در نهایت ۳۱۰۰ دعوت نامه برای تکمیل پرسشنامه، به همراه آدرس لینک آن، به ایمیل شخصی اساتید رشته‌های مورد نظر ارسال شد. لینک پرسشنامه به مدت ۴۰ روز (از ۲۰ مهر ۱۳۹۳ تا پایان آبان ماه ۱۳۹۳) در دسترس آنها قرار گرفت.

داده‌های حاصل نیز با استفاده از روش‌های آمار توصیفی (شامل فراوانی، میانه، میانگین، انحراف معیار) و آمار استنباطی (شامل آزمون‌های معناداری من ویتنی و آزمون کروسکال والیس) مورد تحلیل قرار گرفت.

فصل چهارم

یافته‌های پژوهش

۴-۱- مقدمه

در این فصل به ارائه داده‌های حاصل از اجرای پرسشنامه و خصوصیات جامعه آماری می‌پردازیم.

۴-۲- یافته‌ها

از تعداد ۳۱۰۰ دعوت‌نامه برای تکمیل پرسشنامه، ۶۹۶ نفر (۲۲/۴٪) از اساتید برای مشاهده به لینک پرسشنامه مراجعه کرده و از بین آنها، ۳۲۹ نفر (۴۷/۳٪) اقدام به تکمیل پرسشنامه کردند.

۴-۲-۱- اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان

۴-۲-۱-۱- جنسیت

چهار پنجم (۸۶/۳ درصد) پاسخ‌دهندگان، مرد و باقی (۱۳/۱٪) زن بودند. وضعیت جنسیتی ۲ نفر از پاسخ‌دهندگان نیز مشخص نشده است.

قابل ذکر است که ستون درصد واقعی (در تمام جدول‌های بعدی) بیانگر درصدی است که تعداد نامشخص در آن منظور نشده است. جدول ۴-۱ فراوانی جنسیت پاسخ‌دهندگان را نشان می‌دهد:

جدول ۴-۱: جنسیت پاسخ‌دهندگان

جنسیت	فراوانی	درصد	درصد واقعی
مرد	۲۸۴	۸۶/۳	۸۶/۹
زن	۴۳	۱۳/۱	۱۳/۱
جمع	۳۲۷	۹۹/۴	۱۰۰
نامشخص	۲	۰/۶	-

۴-۲-۱-۲- مدرک تحصیلی

تنها پنج نفر از پاسخ‌دهندگان (۱/۵٪) دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند و باقی افراد دکترا داشتند (جدول ۴-۲).

جدول ۴-۲: مدرک تحصیلی پاسخ‌دهندگان

مدرک تحصیلی	فراوانی	درصد	درصد واقعی
کارشناسی ارشد	۵	۱/۵	۱/۵
دکترا	۳۲۰	۹۷/۳	۹۸/۵
جمع	۳۲۵	۹۸/۸	۱۰۰
نامشخص	۴	۱/۲	-

۴-۲-۱-۳- مرتبه علمی

جدول ۴-۳ حاکی از آن است که بیش از نیمی از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های وزارت علوم در رشته‌های مورد مطالعه، در دومین رده یعنی استادیاری قرار دارند (۵۸/۵٪).

اعضای هیئت علمی با رتبه استادی (پروفسوری) یک هفتم جامعه علمی مورد پژوهش را تشکیل می‌دهند (۱۴/۲٪).

جدول ۴-۳: مرتبه علمی پاسخ‌دهندگان

رتبه علمی	فراوانی	درصد	درصد واقعی
مربی	۵	۱/۵	۱/۵
استادیار	۱۹۰	۵۷/۸	۵۸/۵
دانشیار	۸۴	۲۵/۵	۲۵/۸
استاد	۴۶	۱۴	۱۴/۲
جمع	۳۲۵	۹۸/۸	۱۰۰
نامشخص	۴	۱/۲	-

۴-۲-۱-۴- محل کار

جدول ۴-۴ حاکی از آن است که جمع بسیار کثیری از اعضای هیئت علمی (۹۵/۷٪) در دانشگاه‌ها مشغول خدمت هستند.

۴/۳٪ از اعضای هیئت علمی پژوهشگاه‌هایی که دارای رشته مورد نظر تحقیق بودند، اقدام به تکمیل کردن پرسشنامه کرده‌اند.

جدول ۴-۴: محل کار پاسخ‌دهندگان

محل کار	فراوانی	درصد	درصد واقعی
دانشگاه	۳۰۹	۹۳/۹	۹۵/۷
پژوهشگاه	۱۴	۴/۳	۴/۳
جمع	۳۲۳	۹۸/۲	۱۰۰
نامشخص	۶	۱/۸	-

۴-۲-۱-۵- حوزه موضوعی

جدول ۴-۵ بیانگر همکاری ۵۷/۵٪ اعضای هیئت علمی گروه آموزشی علوم پایه و ۲۹/۵٪ گروه فنی مهندسی، و ۳/۴٪ اعضای گروه علوم انسانی است. اعضای رشته آموزشی شیمی بیش‌ترین میزان همکاری را در بین سایر اعضای هیئت علمی داشته‌اند (۲۲/۲٪). کم‌ترین میزان همکاری مربوط به رشته روانشناسی (۳/۴٪) است.

جدول ۴-۵: رشته‌ها و حوزه‌های آموزشی پاسخ‌دهندگان

گروه آموزشی	حوزه آموزشی	فراوانی	درصد	درصد واقعی
فنی مهندسی	مهندسی مکانیک	۴۹	۱۴/۹	۱۵/۱
	مهندسی شیمی	۲۴	۷/۳	۷/۴
	مهندسی الکترونیک	۲۳	۷	۷/۱
جمع		۹۶	۲۹/۲	۲۹/۵
علوم پایه	شیمی	۷۲	۲۱/۹	۲۲/۲
	ریاضی	۷۰	۲۱/۳	۲۱/۵
	فیزیک	۴۵	۱۳/۷	۱۳/۸
جمع		۱۸۷	۵۶/۸	۵۷/۵
علوم انسانی	مدیریت	۱۷	۵/۲	۵/۲
	علوم اجتماعی	۱۴	۴/۳	۴/۳
	روانشناسی	۱۱	۳/۳	۳/۴
جمع		۴۲	۱۲/۸	۱۲/۹
جمع کل پاسخ‌دهنده		۳۲۵	۹۸/۸	۱۰۰
نامشخص		۴	۱/۲	-

۴-۲-۱-۶- سن

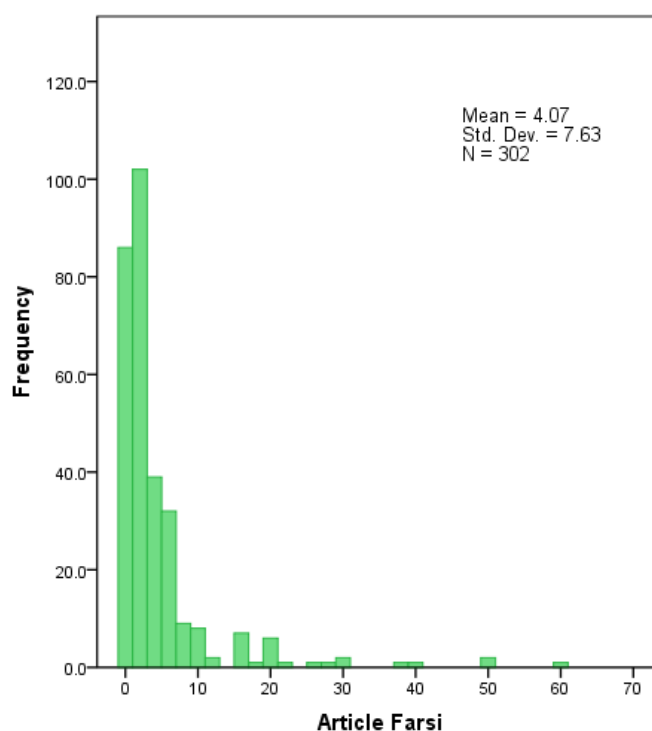
میانگین سن پاسخ‌دهندگان ۴۰ سال بود. شاخص‌های آماری سن پاسخ‌دهندگان در زیر ارائه شده است.

- میانه = ۴۲/۱۲
- میانگین = ۴۰
- انحراف معیار = ۹/۲۳
- حداکثر سن = ۶۹
- حداقل سن = ۲۹

۴-۲-۱-۲- مقالات منتشر شده پاسخ‌دهندگان در سه سال گذشته در مجلات داخلی

تعداد ۳۰۲ نفر به این پرسش پاسخ دادند که وضعیت آماری پاسخ‌ها در زیر ارائه شده است که نشان می‌دهد آنها به طور میانگین ۲ مقاله در سه سال گذشته در مجلات داخلی منتشر کرده‌اند. هیستوگرام ۱-۴ نیز پراکندگی میزان مقاله منتشر شده پاسخ‌دهندگان را نشان می‌دهد.

- میانه = ۴/۷
- میانگین = ۲
- انحراف معیار = ۷/۶۳
- حداکثر = ۵۹
- حداقل = ۰

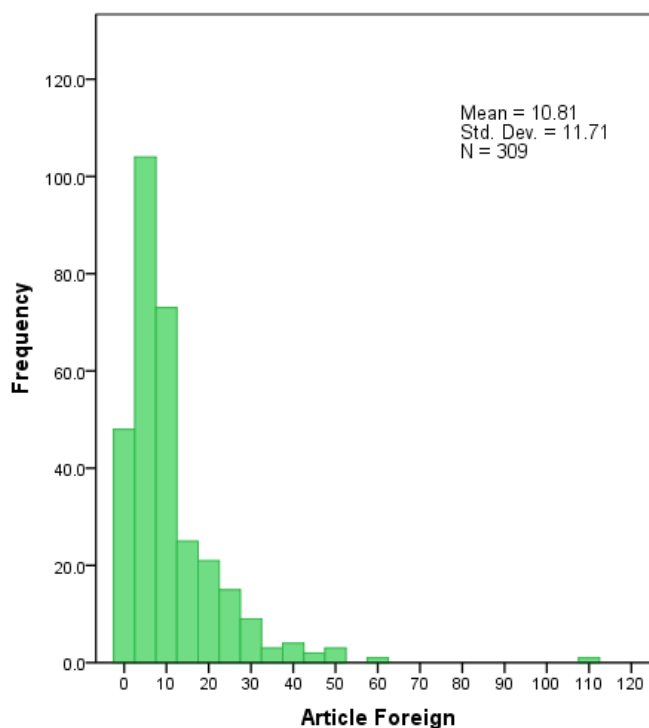

نمودار ۴-۱: هیستوگرام تعداد مقالات منتشره در مجلات داخلی

۴-۲-۱-۸- مقالات منتشر شده پاسخ‌دهندگان در سه سال گذشته در مجلات خارجی

تعداد ۳۰۹ نفر به این پرسش پاسخ دادند که وضعیت آماری پاسخ‌ها در زیر ارائه شده است که نشان می‌دهد آنها به طور میانگین ۸ مقاله در سه سال گذشته در مجلات داخلی منتشر کرده‌اند. هیستوگرام ۴-۶ نیز پراکندگی میزان مقاله منتشر شده در مجلات خارجی را نشان می‌دهد.

- میانه = ۱۰/۸۶
- میانگین = ۸
- انحراف معیار = ۱۱/۷۸
- حداکثر = ۱۱۰
- حداقل = ۰

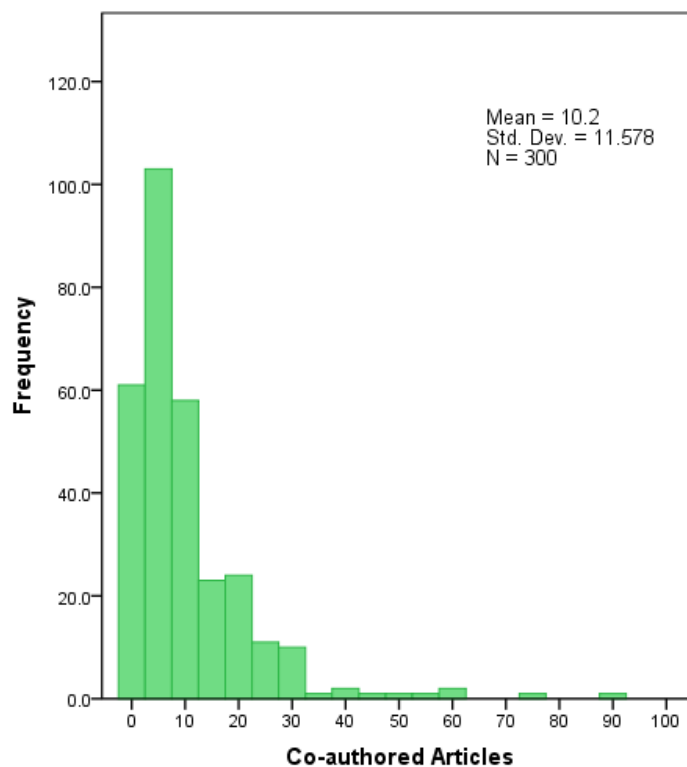
نمودار ۴-۲: هیستوگرام تعداد مقالات منتشره در مجلات خارجی

۴-۲-۱-۹- مقالات هم نویسی منتشر شده سه سال گذشته

تعداد ۳۰۰ نفر به این پرسش پاسخ دادند که وضعیت آماری پاسخ‌ها در زیر ارائه شده است که نشان می‌دهد پاسخ‌دهندگان در سه سال گذشته به طور میانگین ۶ مقاله را به طور مشترک با سایر نویسندگان به چاپ رسانده‌اند.

هیستوگرام ۴-۳ نیز میزان پراکندگی مقاله هم نویسی منتشر شده را نشان می‌دهد.

- میانه = ۱۰/۷
- میانگین = ۶
- انحراف معیار = ۱۱/۳
- حداکثر = ۹۰
- حداقل = ۰

نمودار ۴-۳: هیستوگرام تعداد مقالات هم نویسی منتشر شده

۴-۲-۲- رفتار مطالعاتی

برای درک رفتار اعضای هیئت علمی رشته‌های مورد نظر، از پاسخ‌دهندگان درباره میزان استفاده آنها از انواع مجلات داخلی و خارجی، تعداد مقالات مطالعه شده آنها سؤال شد. در زیر نتایج آنها ارائه می‌شود:

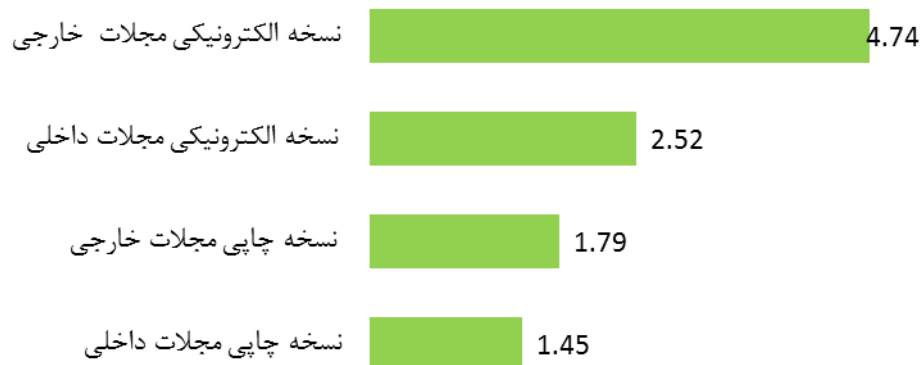
۴-۲-۲-۱- میزان استفاده از انواع مجلات

جدول ۴-۶ به وضوح مقایسه میزان استفاده از نسخ چاپی مجلات داخلی و خارجی و نسخ الکترونیکی این مجلات را نشان می‌دهد. بالاترین فراوانی مربوط به استفاده خیلی زیاد، نسخه الکترونیکی مجلات خارجی (۷۹/۶٪) است که در نقطه مقابل آن میزان استفاده خیلی کم (۶۹/۸٪) نسخه چاپی مجلات داخلی، قرار دارد. نسخه الکترونیکی مجلات خارجی بیش‌ترین میزان استفاده را در میان پاسخ‌دهندگان دارد. میانگین استفاده از هر نوع مجله نیز بر اساس نمره‌دهی به طیف لیکرت محاسبه شده است.

جدول ۴-۶: میزان استفاده از انواع مجلات

نوع مجلات								میزان استفاده
نسخه چاپی (د)		نسخه چاپی (خ)		نسخه الکترونیکی (د)		نسخه الکترونیکی (خ)		
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	
۲۰۸	۶۹/۸	۱۷۵	۵۸/۱	۹۳	۳۰/۱	۳	۱	خیلی کم
۵۶	۱۸/۸	۶۱	۲۰/۳	۶۹	۲۲/۳	۱	۰/۳	کم
۲۶	۸/۷	۳۳	۱۱	۷۳	۲۳/۶	۷	۲/۲	متوسط
۷	۲/۳	۱۷	۵/۶	۴۱	۱۳/۳	۵۳	۱۶/۹	زیاد
۱	۰/۳	۱۵	۵	۳۳	۱۰/۷	۲۴۹	۷۹/۶	خیلی زیاد
۲۹۸		۳۰۱		۳۰۹		۳۱۳		جمع
۱/۴۵		۱/۷۹		۲/۵۲		۴/۷۴		میانگین

نمودار ۴-۴ نیز مقایسه میانگین استفاده از هر نوع مجله را، که بر اساس نمره‌دهی به طیف لیکرت محاسبه شده، نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود پایین‌ترین میانگین مربوط به نسخه چاپی مجلات داخلی (۱/۴۵) و بالاترین آنها مربوط به نسخه الکترونیکی مجلات خارجی (۴/۷۴) است.

نمودار ۴-۴: مقایسه میانگین رتبه استفاده از انواع مجلات

● میزان مطالعه مقاله داخلی در ۳۰ روز گذشته

تعداد ۲۹۷ نفر به این پرسش پاسخ دادند که وضعیت آماری پاسخ آنها در زیر آمده است که نشان می‌دهد افراد به طور متوسط در طول یک ماه ۳/۰۲ مقاله از مجلات داخلی مطالعه کرده‌اند.

● میانه = ۲

● میانگین = ۳/۰۲

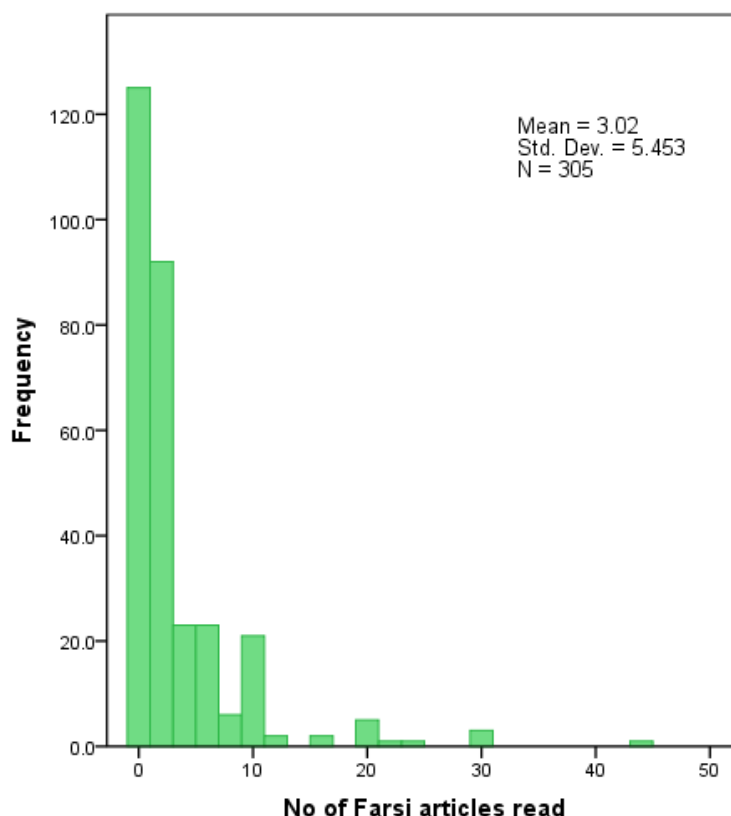
● انحراف معیار = ۵/۴۵

● حداکثر = ۴۳

● حداقل = ۰

بررسی میزان مطالعه ... □ ۴۷

پراکندگی میزان مطالعه پاسخ‌دهندگان از مجلات داخلی در طی ۳۰ روز (یک ماه) گذشته نیز در نمودار هیستوگرام ۴-۵ نشان داده می‌شود.

نمودار ۴-۵: تعداد مقالات مطالعه شده مجلات داخلی

بین تعداد مقالات فارسی مطالعه شده عضو هیئت علمی و تعداد مقالات خارجی منتشره وی، همبستگی معنادار منفی بسیار ضعیفی برقرار است ($p < 0.05$, $\rho = -0.097$, $N = 297$) به این معنا که افرادی که مقاله بین‌المللی بیش‌تری منتشر می‌کنند، احتمالاً کم‌تر به مطالعه مقالات داخلی می‌پردازند. البته باید توجه داشت که شدت این همبستگی بسیار ضعیف و قابل اغماض است.

بین تعداد مقالات فارسی مطالعه شده عضو هیئت علمی و تعداد مقالات فارسی منتشره وی، همبستگی معنادار مثبت ضعیفی برقرار است ($p < 0.001$, $\rho = 0.395$, $N = 292$) به این معنا که افرادی که مقاله فارسی بیش‌تری منتشر می‌کنند، احتمال مطالعه مقاله فارسی بیش‌تری دارند.

آزمون من ویتنی نشان داد که بین مدرک تحصیلی اعضای هیئت علمی و میزان مطالعه مقالات مجلات داخلی تفاوت معناداری وجود ندارد ($U=710, p = 0.84$).

هم چنین آزمون من ویتنی بین جنسیت و میزان مطالعه مقالات مجلات داخلی تفاوت معناداری را نشان نداد ($U=4766, p = 0.53$).

آزمون کروسکال والیس بین اعضای هیئت علمی حوزه‌های موضوعی مختلف و میزان مطالعه مجلات داخلی تفاوت معنی‌داری را ($X^2 = 79.14, p = 0.000$) نشان داد. به این معنا که رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی با میانه = ۱۰؛ میانگین = ۱۱/۷، بسیار بیش‌تر از دو حوزه آموزشی علوم پایه با میانه = ۰ و میانگین = ۱/۵ و گروه فنی مهندسی با میانه = ۱ و میانگین = ۲/۲، مقاله فارسی مطالعه می‌کنند و محققان گروه آموزشی علوم پایه از دو گروه دیگر کم‌تر مقاله فارسی مطالعه می‌کنند.

در رابطه با رتبه علمی اعضای هیئت علمی و میزان مطالعه مجلات داخلی آنها، آزمون کروسکال والیس تفاوت معنی‌داری را نشان نداد ($X^2 = 1.3, p = 0.72$).

● میزان مطالعه مقاله خارجی در ۳۰ روز گذشته:

تعداد ۲۹۶ نفر به این پرسش پاسخ دادند که وضعیت آماری پاسخ‌ها در زیر ارائه شده است و نشان می‌دهد که افراد به طور متوسط در یک ماه ۱۹/۵۳ مقاله از مجلات خارجی مطالعه کرده‌اند.

● میانگین = ۱۹/۵۳

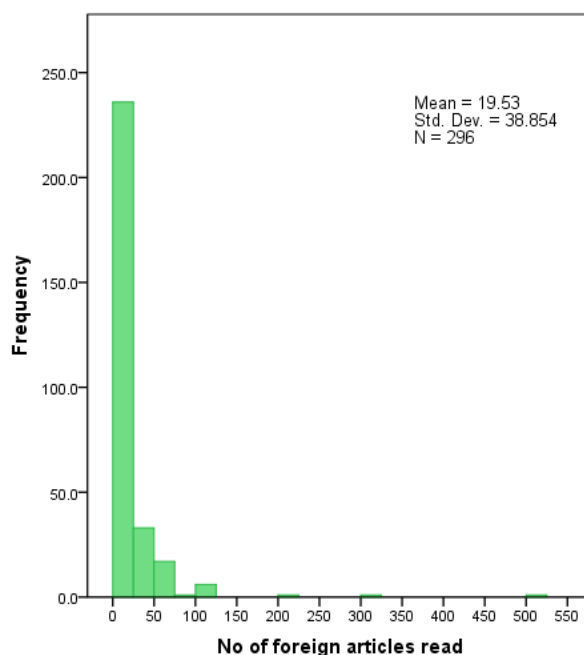
● میانه = ۱۰

● انحراف معیار = ۳۸/۸۵

● حداقل = ۰

● حداکثر = ۵۰۰

پراکندگی میزان مطالعه مجلات خارجی در هیستوگرام ۴-۶ نیز مشخص است:

نمودار ۴-۶: تعداد مقالات مطالعه شده مجلات خارجی

بین تعداد مقالات خارجی مطالعه شده عضو هیئت علمی و تعداد مقالات خارجی منتشره وی، همبستگی معنادار مثبتی برقرار است ($p < 0.001$, $\rho = 0.185$, $N = 289$) به این معنا که عضو هیئت علمی که تعداد مقاله بین‌المللی بیش‌تری منتشر کرده‌اند، مقاله بین‌المللی بیش‌تری نیز مطالعه کرده‌اند.

آزمون من ویتنی تفاوتی از نظر میزان مطالعه مقاله خارجی بین افراد با مدرک تحصیلی مختلف ($U=277$, $p = 0.07$) و نیز بین زنان و مردان ($U=4192$, $p = 0.14$) تفاوت معناداری نشان نداد.

آزمون کروسکال والیس نیز نشان داد که بین افراد از حوزه‌های موضوعی مختلف ($X^2 = 5.8$, $p = 0.054$) و نیز بین افراد به رتبه‌های علمی متفاوت ($X^2 = 5.2$, $p = 0.15$) تفاوت معناداری از نظر میزان مطالعه مقاله خارجی وجود ندارد.

۴-۲-۳: شیوه‌های دستیابی به مقالات:

پاسخ‌دهندگان درباره سه شیوه گزینشی دسترسی به مقاله مورد نیاز خود، مورد پرسش قرار گرفتند. نتایج در جدول ۴-۷ ارائه شده است.

همانطور که از نمره امتیاز کل مشخص است اولین گزینه دسترسی به مقالات اعضای هیئت علمی مورد پژوهش، جستجو در وب است (با امتیاز کل ۱۵۸۹). اعضای هیئت علمی در صورتی که نتوانند مقالات خود را از وب بدست بیاورند به سراغ مجلات تهیه شده سازمان خود می‌روند (۱۲۵۳ امتیاز)، پس از این دو مورد، درخواست فراهم‌آوری از کتابخانه (۹۴۵ امتیاز)، جستجو در واسپارگاه سازمانی (۷۰۷ امتیاز) و خرید با کارت اینترنتی (۴۱۱ امتیاز) قرار دارند.

جدول ۴-۷: شیوه‌های دستیابی به مقالات

ردیف	گویه	اولویت گزینشی					امتیاز کل
		اولویت ۱	اولویت ۲	اولویت ۳	اولویت ۴	اولویت ۵	
۱	جستجو در فراوانی	۲۸۸	۳۲	۷	۰	۰	۱۵۸۹
	وب درصد	۸۸/۱	۹/۸	۲/۱	۰	۰	
۲	مجلات تهیه فراوانی	۲۸	۲۳۵	۴۹	۱۱	۴	۱۲۵۳
	درصد شده دانشگاه /پژوهشگاه	۸/۶	۷۱/۹	۱۵	۳/۴	۱/۲	
۳	درخواست فراوانی	۲	۲۸	۲۳۵	۵۶	۶	۹۴۵
	درصد فراهم‌آوری از کتابخانه	۰/۶	۸/۶	۷۱/۹	۱۷/۱	۱/۸	
۴	جستجو در فراوانی	۶	۲۱	۲۳	۲۴۷	۳۰	۷۰۷
	درصد واسپارگاه (مخزن) سازمانی	۱/۸	۶/۴	۷	۷۵/۵	۹/۲	
۵	خرید اینترنتی فراوانی	۳	۱۱	۱۳	۱۳	۲۸۷	۴۱۱
	با کارت اعتباری درصد	۰/۹	۳/۴	۴	۴	۸۷/۸	

نحوه محاسبه امتیاز کل = (فراوانی رتبه ۱ * ۳) + (فراوانی رتبه ۲ * ۲) + (فراوانی رتبه ۳ * ۱)

۴-۲-۴: رفتار مطالعه مقالات

در این راستا پاسخ دهندگان درباره رفتار متداول آنها در مطالعه مقالات، سن آخرین مقاله مطالعه شده و نیز تأثیر مطالعه مقالات در عملکرد آنها مورد پرسش قرار گرفتند. نتایج آن در زیر ارائه می شود:

● نوع آخرین مقاله مطالعه شده:

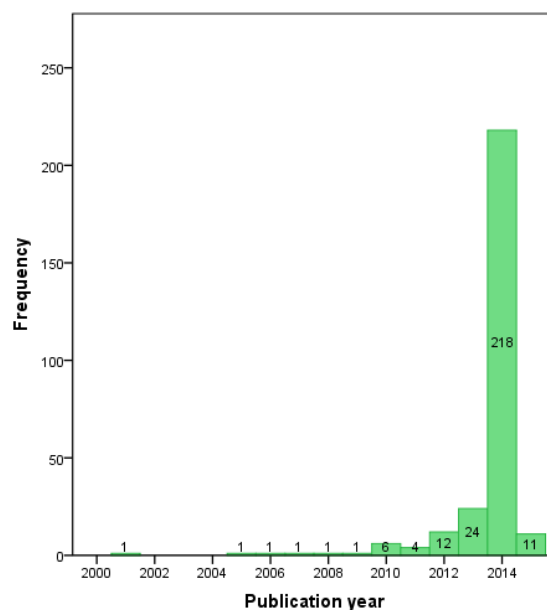
جدول ۴-۸ نشان می دهد که بیش از ۹۰٪ مطالعه (۹۱/۱٪) آخرین مقاله اعضای هیئت علمی از مجلات خارجی بوده در حالی که بخش کوچکی از آن (۸/۹٪) مربوط به مجلات معتبر داخلی بوده است.

جدول ۴-۸: آخرین مقاله مطالعه شده

نوع مجله	فراوانی	درصد	درصد واقعی
خارجی	۲۸۸	۸۷/۵	۹۱/۱
معتبر داخلی	۲۸	۸/۵	۸/۹
جمع	۳۱۶	۹۶	۱۰۰
نامشخص	۱۳	۴	-

● سال نشر: نمودار ۴-۷ مشخص می کند که ۲۱۸ مورد از آخرین مقاله مطالعه شده خارجی مربوط به سال جاری (۲۰۱۴) می باشد.

تعداد پاسخ دهنده = ۲۸۱

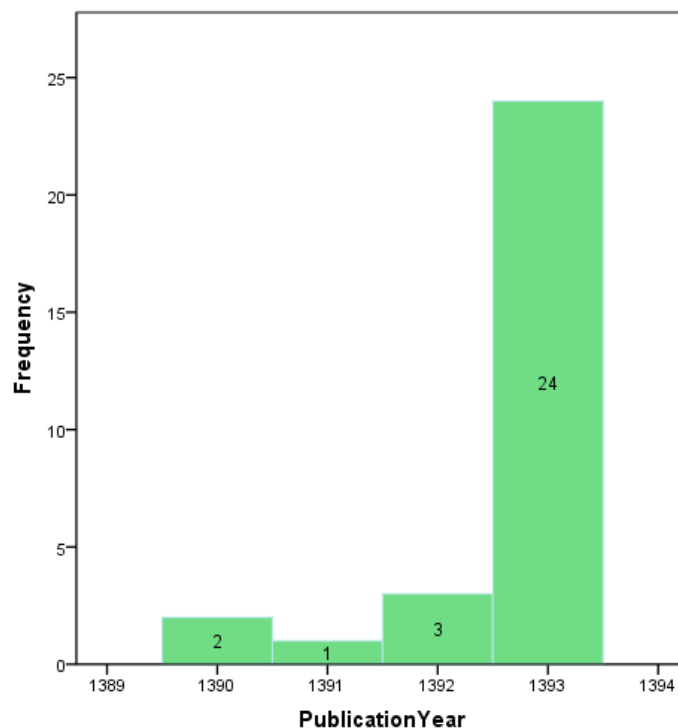
نمودار ۴-۷: هیستوگرام سال نشر آخرین مقاله خارجی مطالعه شده

● در مجموع همانطور که در هر ۲ نمودار (۴-۷ و ۴-۸) مشخص است در مجموع ۸۱/۳٪ از آخرین مقالات مطالعه شده توسط پاسخ‌دهندگان مربوط به سال‌های ۲۰۱۴ و ۱۳۹۳ بوده است که همگی مقالات جاری هستند.

بنا بر این اکثر مقالاتی که اعضای هیئت علمی مورد استفاده قرار می‌دهند بروز است.

در نمودار ۴-۸ سال نشر آخرین مقاله داخلی مطالعه شده را نشان می‌دهد:

تعداد پاسخ‌دهنده = ۳۰

نمودار ۴-۸: هیستوگرام سال نشر آخرین مقاله داخلی مطالعه شده

• نتایج پاسخ اعضای هیئت علمی درباره مقدار زمانی که به طور معمول صرف مطالعه هر مقاله می کنند:

قابل ذکر اینکه برخی از پاسخ ها بنظر بی ارتباط بودند (مثلاً در چند مورد عدد ۱۰۰۰ یا حتی ۴۰۰۰ نوشته شده بود) لذا برای محاسبه، اعداد بالای ۳۰۰ حذف شده و شاخص ها را برای بقیه موارد در نظر گرفتیم.

- میانه = $۶۸/۷$ دقیقه
- میانگین = ۴۰ دقیقه
- انحراف معیار = $۶۸/۳$ دقیقه
- حداکثر = ۳۰۰ دقیقه
- حداقل = ۲ دقیقه

● نتایج پاسخ اعضای هیئت علمی درباره نحوه قالب معمول دریافت مقالات مورد نیازشان:

از ۳۲۲ مورد پاسخ، قالب رایج (۳۲۱ مورد) پی دی اف و ۱ مورد داک و اچ تی ام ال بود.

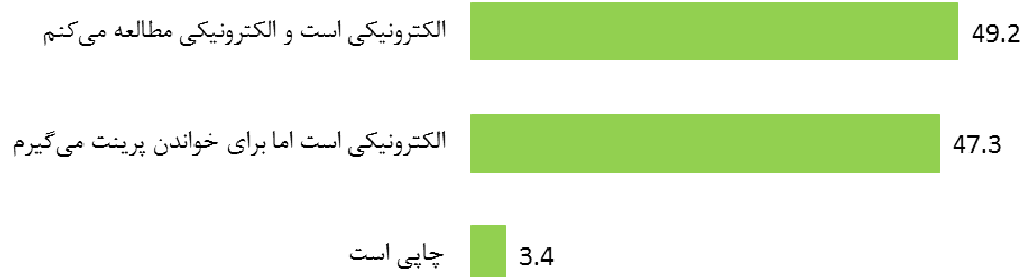
● پاسخ دهندگان درباره شکل معمول استفاده آنها از مقالات درخواستی پس از یافتن مقاله، مورد پرسش قرار گرفتند. تقریباً نیمی از پاسخ دهندگان (۴۹/۲) الکترونیکی است. درصد بسیار کمی (۳/۴) هم از مقالات چاپی استفاده می کنند.

جدول ۴-۹ جدول زیر نتایج شکل معمول استفاده از مقالات را توسط اعضای هیئت علمی نشان می دهد:

جدول ۴-۹: شکل استفاده از مقالات

گویه	فراوانی	درصد	درصد واقعی
مقاله الکترونیکی بود و من الکترونیکی مطالعه کردم	۱۵۷	۴۷/۷	۴۹/۲
مقاله الکترونیکی بود ولی برای مطالعه پرینت گرفتم	۱۵۱	۴۵/۹	۴۷/۳
مقاله چاپی بود و من به همان شکل مطالعه کردم	۱۱	۳/۳	۳/۴
جمع	۳۱۹	۹۷	۱۰۰
نامشخص	۱۰	۳	-

برای توضیح بیشتر تر شکل معمول استفاده از مقالات پاسخ دهندگان نمودار ۴-۹ مقدار درصد های واقعی این پراکندگی را نشان می دهد:

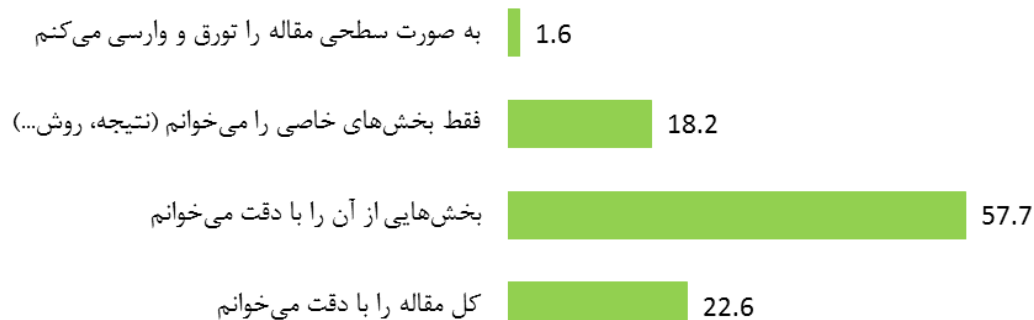
نمودار ۴-۹: هیستوگرام قالب دریافت مقالات

● از پاسخ‌دهندگان درباره رفتار معمول مطالعه مقالات مورد نیازشان سؤال شد. جدول ۴-۱۰ شیوه‌های مطالعه مقالات آنها را نشان می‌دهد. همانطور که مشاهده می‌شود بیش از ۸۰٪ پاسخ‌دهندگان (۵۷/۷ و ۲۲/۶) بر دقت در مطالعه تمرکز دارند و بخش بسیار کوچکی از پاسخ‌دهندگان (۱/۶٪) از آنها با مقاله به صورت تورق سطحی برخورد می‌کنند و قریب یک پنجم آنها نیز به مطالعه بخش‌های خاصی اکتفا می‌کنند (۱۸/۲٪).

جدول ۴-۱۰: شیوه مطالعه مقالات

گویه	فراوانی	درصد	درصد واقعی
خواندن بخشهایی با دقت	۱۸۴	۵۵/۹	۵۷/۷
خواندن با دقت مقاله	۷۲	۲۱/۹	۲۲/۶
خواندن فقط بخشهایی	۵۸	۱۷/۶	۱۸/۲
تورق سطحی مقاله	۵	۱/۵	۱/۶
جمع	۳۱۹	۹۷	۱۰۰
نامشخص	۱۰	۳	-

برای درک بیش تر رفتار معمول مطالعه مقالات پاسخ‌دهندگان نمودار ۴-۱۰ ارائه می‌شود:

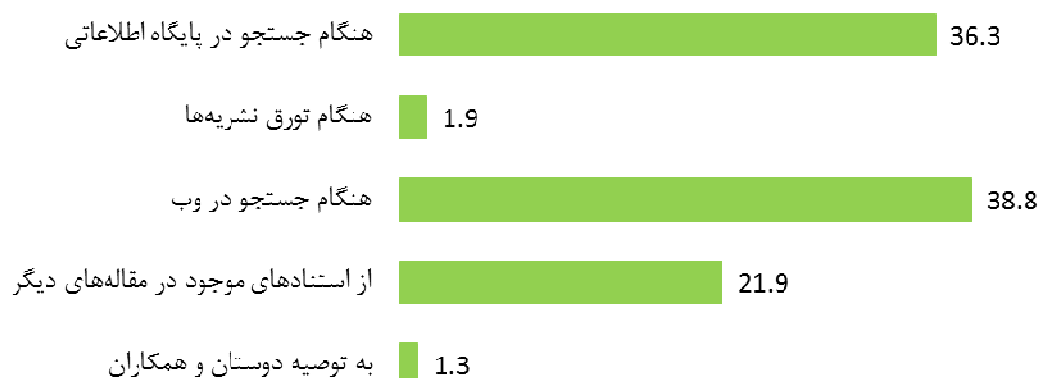
نمودار ۴-۱۰: هیستوگرام شیوه مطالعه مقالات

● پاسخ‌دهندگان در پرسش نحوه معمول اطلاع از وجود مقالات پاسخ‌هایی ارائه کردند. همانطور که در جدول ۴-۱۱ نشان داده می‌شود قریب ۷۵٪ (۳۸/۸ و ۳۶/۳) از آنها به رایانه‌های خود متکی بوده و به شیوه‌های جستجو از وجود مقاله مطلع می‌شوند. طریقه غیررسمی ارتباط با دوستان و آشنایان سهم بسیار ناچیزی (۱/۳٪) را در اطلاع‌رسانی دارد.

جدول ۴-۱۱: نحوه اطلاع از مقالات

ردیف	گویه	فراوانی	درصد	درصد واقعی
۱	هنگام جستجو در وب	۱۲۴	۳۷/۷	۳۸/۸
۲	هنگام جستجو در پایگاه اطلاعاتی	۱۱۶	۳۵/۳	۳۶/۳
۳	از استندهای سایر مقاله‌ها	۷۰	۲۱/۳	۲۱/۹
۴	هنگام تورق نشریه‌ها	۶	۱/۸	۱/۹
۵	توصیه دوستان و همکاران	۴	۱/۲	۱/۳
	جمع	۳۲۰	۹۷/۳	۱۰۰
	نامشخص	۹	۲/۷	-

همانطور که مشاهده می‌شود پس از جستجو در وب و پایگاه‌های اطلاعاتی، پاسخ‌دهندگان (۲۱/۹٪) از استندهای مقالات استفاده می‌کنند. برای توضیح بیش‌تر اطلاعات نحوه آگاهی از مقاله در نمودار ۴-۱۱ نیز نمایش داده می‌شود:

نمودار ۴-۱۱: نحوه اطلاع از مقالات

● پس از اطلاع از وجود مقاله، چنانچه عضو هیئت علمی نتواند مقاله مورد نیاز خود را از نشریات محل کار خود بیابد، چه گزینه‌هایی را برای دسترسی به مقالات خود در نظر می‌گیرد. جدول ۴-۱۲

نتایج اولویت بندی نحوه دسترسی به مقالات را توسط اعضای هیئت علمی نشان می‌دهد. همانطور که نشان داده می‌شود جستجو در وب (با ۹۲۳ امتیاز) گزینه اول پاسخ‌دهندگان و پس از آن به سراغ کتابخانه رفته و درخواست فراهم‌آوری می‌دهند (۲۶۰ امتیاز)، در این میان آخرین گزینه آنها خرید اینترنتی است (۱۷ امتیاز).

جدول ۴- ۱۲: اولویت‌گزینی دسترسی به مقالات

ردیف	گویه	اولویت						امتیاز کل
		اولویت ۱	اولویت ۲	اولویت ۳	اولویت ۴	اولویت ۵	اولویت ۶	
۱	جستجو در وب	۲۵۸	۸۷/۲	۲۹	۸/۹	۱۰	۳/۱	۹۲۳
۲	درخواست فراهم‌آوری کتابخانه	۲	۰/۶	۱۰۹	۳۳/۳	۳۶	۱۱	۲۶۰
۳	مراجعه به وب سایت نویسنده	۳	۰/۹	۵۹	۱۷/۹	۶۹	۲۱/۱	۱۹۶
۴	درخواست از دوستان / همکاران	۱۲	۳/۷	۵۶	۱۷	۴۸	۱۴/۷	۱۹۶
۵	وب سایت ناشر	۱۹	۵/۸	۴۴	۱۳/۴	۳۴	۱۰/۴	۱۷۹
۶	درخواست از نویسنده با پست الکترونیکی	۴	۱/۲	۲۲	۶/۷	۴۰	۱۲/۲	۹۶
۷	درخواست امانت بین کتابخانه‌ای	۰	۰	۴	۱/۲	۸۷	۲۶/۶	۹۵
۸	خرید اینترنتی با کارت	۲	۰/۶	۴	۱/۲	۳	۰/۹	۱۷

نحوه محاسبه امتیاز کل: امتیاز کل = (تعداد دفعات رتبه ۱ * ۵) + (تعداد دفعات رتبه ۲ * ۴) + (تعداد دفعات رتبه ۳ * ۳) + (تعداد دفعات رتبه ۴ * ۲) + (تعداد دفعات رتبه ۵ * ۱)

● از پاسخ‌دهندگان درباره میزان تأثیر و کارکرد مطالعه مقالات (در کل) در عملکرد آنها پرسیده شد. همانطور که در جدول ۴-۱۳ مشاهده می‌شود بیش از ۵۰٪ از اعضای هیئت علمی (۵۱/۸٪) اذعان

داشتند که خیلی زیاد برای روزآمدی اطلاعات خود به مطالعه مقالات می‌پردازند، اما میانگین عملکرد گویه «مشوق ایده یا افکار جدید» دارای بیش‌ترین مقدار (۴/۴۱) است. کم‌ترین میانگین هم مربوط به عملکرد «افزایش همکاری» (۳/۴۰) است.

جدول ۴-۱۳: میزان کارکرد مطالعه در عملکرد

گویه‌ها								
کارکرد	مشوق ایده	روزآمدی	حل مشکلات	افزایش دقت	صرفه جویی	تغییر نگرش	بهبود تمرکز	افزایش همکاری
خ کم	۱	۲	۲	۴	۶	۲	۶	۱۳
درصد	۰/۳	۰/۶	۰/۶	۱/۳	۲	۰/۶	۱/۹	۴/۲
کم	۲	۲	۹	۱۶	۳۳	۲۸	۳۵	۴۸
درصد	۰/۶	۰/۶	۲/۹	۵/۱	۱۰/۷	۰/۹	۱۱/۳	۱۵/۴
متوسط	۲۳	۳۳	۴۹	۸۷	۶۳	۱۰۵	۱۰۶	۱۱۱
درصد	۷/۳	۱۰/۷	۱۵/۹	۲۷/۷	۲۰/۵	۳۳/۸	۳۴/۲	۳۵/۷
زیاد	۱۳۲	۱۱۲	۱۱۱	۱۱۹	۱۱۳	۱۰۴	۹۳	۸۰
درصد	۴۱/۸	۳۶/۲	۳۵/۹	۳۷/۹	۳۶/۸	۳۳/۴	۳۰	۲۵/۷
خ زیاد	۱۵۸	۱۶۰	۱۳۸	۸۸	۹۲	۷۲	۷۰	۵۹
درصد	۵۰	۵۱/۸	۴۴/۷	۲۸	۳۰	۲۳/۲	۲۲/۶	۱۹
جمع	۳۱۶	۳۰۹	۳۰۹	۳۱۴	۳۰۷	۳۱۱	۳۱۰	۳۱۱
میانگین	۴/۴۱	۴/۳۸	۴/۲۱	۳/۸۶	۳/۸۲	۳/۶۹	۳/۶۰	۳/۴۰

برای درک بیش‌تر از آزمون‌های مختلف برای نشان دادن تفاوت‌های معنادار بین شاخص‌های جمعیت شناختی و گویه‌های کارکرد استفاده کردیم. در مورد جنسیت و گویه‌های فوق، آزمون من ویتنی تنها در مورد گویه «صرفه‌جویی زمان و هزینه» (میانگین زنان ۴/۲۲ و مردان ۳/۷۶) اختلاف معناداری نشان داد ($p < 0.05$). به این مفهوم که زنان بیش از مردان معتقدند که مطالعه مقالات باعث صرفه‌جویی در زمان و هزینه می‌شود.

آزمون من ویتنی بین گویه‌های کارکرد مطالعه مقالات و محل کار و هم‌چنین سن افراد، زیر ۴۰ سال و بالای ۴۰ سال، پاسخ‌دهندگان تفاوت معناداری را نشان نداد. آزمون کروسکال والیس بین مرتبه علمی پاسخ‌دهندگان و گویه‌های کارکرد مطالعه تفاوت معناداری را نشان نداد.

اما آزمون من ویتنی در تمامی گویه‌های کارکرد مطالعه مقالات و سه حوزه موضوعی مختلف تفاوت معناداری را نشان داد. به جدول ۴-۱۴ نگاه کنید. همانطور که مشاهده می‌شود گویه «روزآمدی» (با میانگین ۴/۳۱) و (۴/۲۰) در حوزه فنی مهندسی، و علوم انسانی و اجتماعی از دید پاسخ‌دهندگان این حوزه‌ها دارای بالاترین کارکرد مطالعه مقاله است. در حالی که در حوزه علوم پایه گویه «مشوق ایده یا افکار جدید» (با میانگین ۴/۵۵) دارای بالاترین کارکرد است. اما در مورد کم‌ترین کارکرد مطالعه مقاله کلیه پاسخ‌دهندگان به اتفاق گویه «افزایش همکاری» (با میانگین ۳/۰۴، ۳/۶۱ و ۳/۳۲) را مشخص کرده‌اند.

جدول ۴-۱۴: مقایسه میانگین گویه‌های کارکرد مطالعه در عملکرد

حوزه موضوعی						
ردیف	گویه	فنی مهندسی		علوم پایه		علوم انسانی و اجتماعی
		میانگین	فراوانی	میانگین	فراوانی	میانگین
۱	مشوق ایده یا افکار جدید*	۴/۲۵	۹۵	۴/۵۵	۴۱	۴/۱۲
۲	روزآمدی**	۴/۳۱	۹۳	۴/۴۶	۴۱	۴/۲۰
۳	حل مشکلات عملی تحقیق*	۳/۹۰	۹۲	۴/۳۸	۴۱	۴/۱۷
۴	افزایش دقت**	۳/۶۳	۹۴	۴/۰۱	۴۱	۳/۷۶
۵	صرفه جویی زمانی و هزینه*	۳/۴۶	۹۲	۴/۰۴	۴۱	۳/۷۱
۶	تغییر نگرش*	۳/۴۶	۹۲	۳/۸۸	۴۰	۳/۴۰
۷	بهبود تمرکز*	۳/۲۳	۹۴	۳/۸۳	۴۱	۳/۴۶
۸	افزایش همکاری*	۳/۰۴	۹۴	۳/۶۱	۴۱	۳/۳۲

*=معنادار در سطح $p < 0.001$ و **=معنادار در سطح $p < 0.05$

برای درک بیش‌تر اختلاف گویه‌های کارکرد مطالعه مقاله در بین حوزه‌های موضوعی آزمون‌های متفاوتی انجام شد. آزمون کروسکال والیس تنها در مورد گویه صرفه جویی زمان و هزینه میان سه حوزه موضوعی مختلف تفاوت معناداری را نشان داد ($X^2 = 6.3, p < 0.05$) به این صورت که

میانگین این گویه به ترتیب حوزه فنی مهندسی (۳/۴۶)، از دو حوزه دیگر کم‌تر، علوم انسانی و اجتماعی (۳/۷۱) و علوم پایه (۴/۰۴)، از همه بیش‌تر، بود.

آزمون من ویتنی از لحاظ گویه‌های کارکرد مطالعه مقاله و افراد دانشگاهی و پژوهشگاهی و هم چنین سن تفاوتی را نشان نداد.

● پاسخ‌دهندگان درباره میزان نیازمندی آنها در مطالعه مقالات علمی داخلی برای عملکردهایشان مورد پرسش قرار گرفتند. جدول ۴-۱۵ نتایج میزان نیاز اعضای هیئت علمی پاسخ‌دهنده را به مطالعه مقالات داخلی در برخی شاخص‌ها نشان می‌دهد. از مقایسه میانگین گویه‌ها در جدول ۴-۱۵ می‌توان دریافت که گویه «آگاهی از تحقیقات جاری و بروز رسانی اطلاعات خود» (با میانگین ۲/۷۱) بالاترین میزان و «تدریس» (با میانگین ۲/۰۱) کم‌ترین میزان را دارا هستند.

جدول ۴-۱۵: مقایسه نیازمندی به مطالعه مقالات داخلی

گویه							
میزان	آگاهی	پژوهش	داوری	نگارش مقاله	سخنرانی	مشاوره	تدریس
خ کم	۸۷	۹۳	۸۴	۹۷	۱۱۱	۱۰۹	۱۳۹
درصد	۲۷/۶	۲۹/۴	۲۶/۸	۳۰/۷	۳۵/۵	۳۴/۷	۴۴
کم	۶۸	۷	۷۲	۷۴	۷۹	۷۸	۷۰
درصد	۲۱/۶	۲۲/۲	۲۳	۲۳/۴	۲۵/۲	۲۴/۸	۲۲/۲
متوسط	۵۸	۶۳	۷۰	۶۵	۶۱	۸۴	۷۷
درصد	۱۸/۴	۱۹/۹	۲۲/۴	۲۰/۶	۱۹/۵	۲۶/۸	۲۴/۴
زیاد	۵۴	۳۸	۵۷	۴۰	۴۳	۲۹	۲۶
درصد	۱۷/۱	۱۲	۱۸/۲	۱۲/۷	۱۳/۷	۹/۲	۸/۲
خ زیاد	۴۸	۵۲	۳۰	۴۰	۱۹	۱۴	۴
درصد	۱۵/۲	۱۶/۵	۹/۶	۱۲/۷	۶/۱	۴/۵	۱/۳
جمع	۳۱۵	۳۱۶	۳۱۳	۳۱۶	۳۱۳	۳۱۴	۳۱۶
میانگین	۲/۷۱	۲/۶۴	۲/۶۱	۲/۵۳	۲/۳۰	۲/۲۴	۲/۰۱

میانگین رتبه بر اساس ارزش گذاری عددی طیف لیکرت محاسبه شده است (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴، خیلی زیاد = ۵).

آزمون کروسکال والیس نشان دهنده تفاوت معنی دار در میان سه حوزه موضوعی مختلف در مورد تمام گویه‌های فوق بود.

در همین راستا مقایسه‌ای بین میانگین‌های سه حوزه آموزشی انجام شد. نتایج آن در جدول ۴-۱۶ ارائه شده است. در میان شاخص‌های نیاز به مطالعه مقالات داخلی آن چنانکه بنظر می‌آید در گروه علوم انسانی و اجتماعی گویه «پژوهش» و گویه «مشاوره» (با میانگین ۳/۸۳ و ۲/۸۶)، در گروه علوم پایه و فنی مهندسی «آگاهی از تحقیقات» (میانگین ۲/۴۷ و ۲/۶۷) و «تدریس» (۱/۸۷ و ۱/۸۲) به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین علت نیاز به مطالعه مقالات داخلی تعیین شده‌اند.

جدول ۴-۱۶: مقایسه میانگین نیازمندی به مطالعه مقالات داخلی

جمع	حوزه موضوعی			گویه	
	فنی مهندسی	علوم پایه	علوم ان و اج		
۳۱۵	۹۴	۱۷۹	۴۲	فراوانی	آگاهی از تحقیقات
	۲/۶۷	۲/۴۷	۳/۸۱	میانگین	
۳۱۶	۹۵	۱۷۶	۴۱	فراوانی	پژوهش
	۲/۶۰	۲/۴۵	۳/۸۳	میانگین	
۳۱۳	۹۵	۱۸۰	۴۲	فراوانی	داوری*
	۲/۵۵	۲/۳۹	۳/۴۳	میانگین	
۳۱۶	۹۵	۱۷۹	۴۲	فراوانی	نگارش مقاله*
	۲/۵۳	۲/۲۶	۳/۶۷	میانگین	
۳۱۳	۹۵	۱۷۶	۴۲	فراوانی	سخنرانی
	۲/۱۳	۲/۲۰	۳/۱۷	میانگین	
۳۱۴	۹۵	۱۷۷	۴۲	فراوانی	مشاوره
	۲/۰۸	۲/۱۵	۲/۸۶	میانگین	
۳۱۶	۹۴	۱۸۰	۴۲	فراوانی	تدریس*
	۱/۸۲	۱/۸۷	۳	میانگین	

*=معنادار در سطح $p < 0.001$ و **=معنادار در سطح $p < 0.05$

● همین عمل برای مقالات خارجی انجام شد. نتایج آن در جداول ۴-۱۷ و ۴-۱۸ ارائه می‌شود.

جدول ۴-۱۷ نتایج میزان نیاز اعضای هیئت علمی پاسخ‌دهنده را به مطالعه مقالات خارجی در برخی شاخص‌ها نشان می‌دهد. از مقایسه میانگین گویه‌ها در جدول ۴-۱۷ می‌توان دریافت که بیش‌ترین

علت مراجعه اعضای هیئت علمی به مقالات خارجی برای « پژوهش » (میانگین ۴/۷۸) است. در حالی که تدریس دارای کم ترین مقدار (۳/۱۲) است.

جدول ۴-۱۷: مقایسه نیازمندی به مطالعه مقالات خارجی

گویه							
میزان	پژوهش	آگاهی	نگارش مقاله	داوری	سخنرانی	مشاوره	تدریس
خ کم	۰	۰	۰	۵	۹	۷	۲۵
درصد	۰	۰	۰	۱/۶	۲/۹	۲/۲	۷/۸
کم	۲	۵	۳	۲۱	۳۶	۳۶	۶۵
درصد	۰/۶	۱/۶	۰/۹	۶/۷	۱۱/۵	۱۱/۴	۲۰/۴
متوسط	۳	۶	۱۸	۶۳	۷۶	۹۲	۱۱۳
درصد	۰/۹	۱/۹	۵/۷	۲۰/۱	۲۴/۲	۲۹/۱	۳۵/۴
زیاد	۵۸	۸۰	۸۹	۹۷	۱۱۰	۱۰۱	۸۰
درصد	۱۸/۱	۲۵/۲	۲۸/۱	۳۱	۳۵	۳۲	۲۵/۱
خ زیاد	۲۵۷	۲۲۷	۲۰۷	۱۲۷	۸۳	۸۰	۳۶
درصد	۸۰/۳	۷۱/۴	۶۵/۳	۴۰/۶	۲۶/۴	۲۵/۳	۱۱/۳
جمع	۳۲۰	۳۱۸	۳۱۷	۳۱۳	۳۱۴	۳۱۶	۳۱۹
میانگین	۴/۷۸	۴/۶۶	۴/۵۹	۴/۰۲	۳/۷۱	۳/۶۶	۳/۱۲

میانگین رتبه بر اساس ارزش گذاری عددی طیف لیکرت محاسبه شده است (خیلی کم = ۱، کم = ۲، متوسط = ۳، زیاد = ۴، خیلی زیاد = ۵).

آزمون کروسکال والیس نشان دهنده تفاوت معنی دار در میان سه حوزه موضوعی مختلف در مورد ۵ گویه از موارد فوق بود. در همین راستا مقایسه‌ای بین میانگین‌های سه حوزه آموزشی انجام شد. نتایج آن در جدول ۴-۱۸ ارائه شده است. در میان شاخص‌های نیاز به مطالعه مقالات خارجی آن چنانکه بنظر می‌آید در گروه علوم انسانی و اجتماعی گویه «پژوهش» و گویه «تدریس» (با میانگین ۴/۶۴ و ۳/۴۸)، در گروه علوم پایه و فنی مهندسی «پژوهش» (میانگین ۴/۸۲ و ۴/۷۸) و «تدریس» (میانگین ۳/۰۲ و ۳/۰۱) به ترتیب بیش‌ترین و کم‌ترین علت نیاز مطالعه مقالات خارجی ذکر شده‌اند.

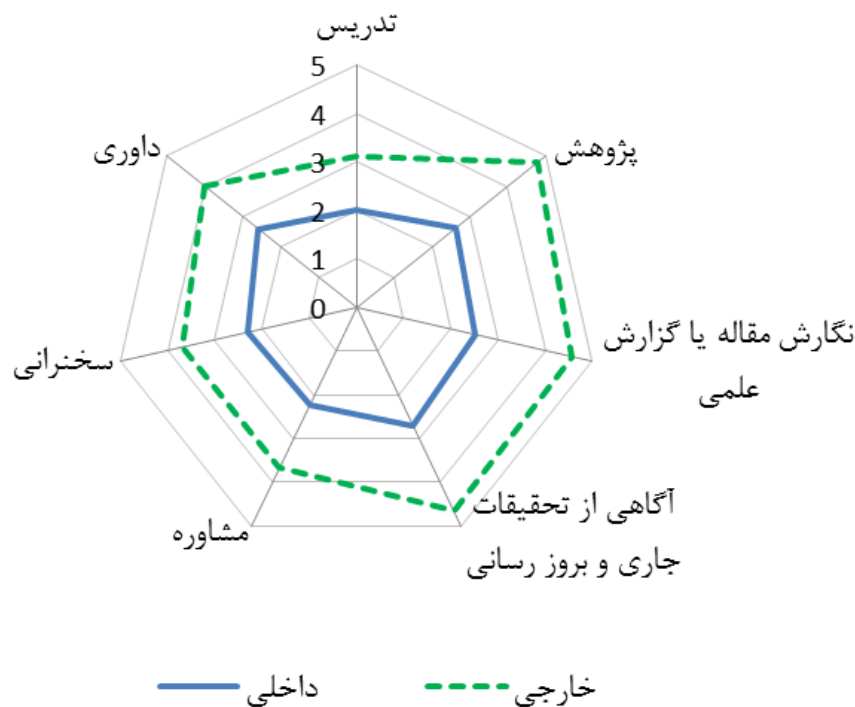
جدول ۴-۱۸: مقایسه میانگین نیازمندی به مطالعه مقالات خارجی

گویه	حوزه موضوعی			جمع
	فنی مهندسی	علوم پایه	علوم ان و اج	
پژوهش**	۹۵	۱۸۳	۴۲	۳۲۰
	۴/۷۸	۴/۸۲	۴/۶۴	
میانگین	۹۵	۱۸۱	۴۲	۳۱۸
	۴/۶۹	۴/۶۸	۴/۶۰	
نگارش مقاله	۹۵	۱۸۰	۴۲	۳۱۷
	۴/۵۲	۴/۶۱	۴/۵۲	
آگاهی از تحقیقات	۹۳	۱۷۸	۴۲	۳۱۳
	۳/۸۷	۴/۲۰	۳/۷۹	
داوری*	۹۵	۱۷۹	۴۲	۳۱۴
	۳/۵۱	۳/۹۲	۳/۶۹	
سخنرانی*	۹۳	۱۷۹	۴۲	۳۱۶
	۳/۳۰	۳/۸۰	۳/۶۰	
مشاوره**	۹۴	۱۸۳	۴۲	۳۱۹
	۳/۰۱	۳/۰۲	۳/۴۸	
تدریس*	۹۴	۱۸۳	۴۲	۳۱۹
	۳/۰۱	۳/۰۲	۳/۴۸	
میانگین	۹۴	۱۸۳	۴۲	۳۱۹
	۳/۰۱	۳/۰۲	۳/۴۸	

*=معنادار در سطح $p < 0.001$ و **=معنادار در سطح $p < 0.05$

• بین میانگین رتبه‌های کارکرد مقالات داخلی و خارجی مقایسه‌ای انجام شد، نمودار ۴-۱۲ نشان دهنده این مقایسه است.

همانطور که مشخص است نیاز تمامی اعضای هیئت علمی به مقالات خارجی در مورد همه کارکردها، بیش از مقالات داخلی است:

نمودار ۴-۱۲: مقایسه میانگین رتبه کارکردها

۴-۲-۴: راهکارهای پیشنهادی پاسخ دهندگان برای بهبود دسترسی به مقالات

تمامی راهکارهای پیشنهادی مبنی بر خرید و اشتراک یکپارچه دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی به منابع الکترونیکی است بطوری که اعضای هیئت علمی بتوانند به راحتی به منابع مورد نیاز خود دسترسی داشته باشند. در زیر به تعدادی از آنها اشاره می‌شود:

- امکان دسترسی بیشتر به منابع خارجی فراهم شود
- خرید کلی از شرکت‌هایی مانند شرکت فناوری تلاش و توسعه- مستقر در مرکز رشد دانشگاه فردوسی مشهد- که به تمامی مجلات دسترسی دارند کاری که سایت پاد دانشگاه فردوسی انجام می‌دهد و کاملاً نیاز ما به مقالات را مرتفع نموده است.
- امکاناتی فراهم شود تا دست کم مراکز علمی (آموزشی و پژوهشی) به شکل پیوسته به منابع اطلاعات اینترنتی و دیتابیس‌های موجود دسترسی داشته باشند. این مساله به ویژه در مورد رشته‌های علوم انسانی و دیتابیس‌های داخلی و خارجی علوم انسانی از اهمیت چند برابری

- برخوردار است. آبونه شدن و آبونه ماندن دانشگاه‌ها و مراکز مذکور برای استفاده از دیتابیس‌های ملی و بین‌المللی یک راه اصلی برای این منظور است .
- مجلات داخلی- وزارت علوم بطور متمرکز سامانه نشریات راه بیندازد ۲. مجلات خارجی- به دلیل هزینه‌های بالا رایزنی ملی برای فراهم نمودن در گستره ملی از طریق مذاکره با پرووایدرهای مختلف.
- آبونمان دانشگاه‌ها در سایت ناشرین بزرگی مانند Elsevier ، ACS ، Springer و غیره حداقل برای ۱۰ سال اخیر.
- آبونمان ژورنال‌های مختلف.
- اختصاص بودجه بیش‌تر توسط وزارت علوم جهت آبونه شدن تعداد بشتر پایگاه‌های مجلات خارجی با بازه زمانی طولانی که از آنها بتوان بدون محدودیت زیاد مقاله دانلود کرد. همچنین آبونه شدن پایگاه‌های سرچ مقالات و... مثل Scopus و Web of Knowledge همچنین انجام تمهیداتی که سرچ و پیدا کردن و سپس دانلود مقاله راحت‌تر شود.
- اشتراک الکترونیک مجلات ، تشکیل بانک مقالات خارجی و دسترسی آسان اساتید و دانشجویان تحصیلات تکمیلی.
- اشتراک سالانه با انتشاراتی‌های خارجی توسط ارگانی مثلا وزارت علوم یا خود ایرانداک و دانشگاه‌های دیگر از طریق آن محل به مقالات دسترسی پیدا کنند. برای جلوگیری از صرف هزینه بیش‌تر.
- اشتراک مجلات معتبر وابسته به نشریات معتبر توسط وزارت علوم و وزارت بهداشت و در اختیار قرار دادن آنها بدون هیچ گونه تبعیض در اختیار کلیه محققین فعال کشور البته شایسته است که در خصوص میزان استفاده بهینه از مجلات هر ساله ارزیابی دقیقی صورت گیرد و در سال‌های بعد از نتیجه آن ارزیابی‌ها در جهت تصمیمات درست و انصراف از اشتراک برخی مجلات و پایگاه‌ها و یا احتمالا اضافه نمودن پایگاه‌های جدید استفاده شود.
- اشتراک مراکز دانشگاهی.
- اشتراک منظم در پایگاه‌های علمی و همکاری مشترک تبادل.
- افزایش امکانات و تسهیل دسترسی اساتید و دانشجویان کلیه مقاطع تحصیلی بویژه تکمیلی به سایت‌های معتبر علمی و تامین امکانات مالی در جهت دریافت مقالات به صورت فول تکس.
- افزایش سرعت اینترنت دسترسی به برخی از سایت‌ها نظیر SciFinder.

- امکان استفاده از مقالات در زمینه تخصصی اساتید فراهم گردد و تعداد اشتراکات بیش تر و تخصصی تر گردد.
 - امکان دانلود کردن مقاله ها از طریق سایت دانشگاه.
 - امکان دسترسی آسان به منابع علمی خارجی از طریق عضویت دانشگاه های ایران در وبگاه های مربوطه.
 - ایجاد یک پایگاه واحد در داخل کشور که امکان دسترسی تمام محققین دانشگاهی را به مجلات معتبر بین المللی آسان تر نماید.
 - ایجاد سایتی مثل elearnica.ir که البته همیشه در دسترس باشد.
 - ایجاد سایتی مثل elearnica.ir که البته همیشه در دسترس باشد.
 - ایجاد یک بانک اطلاعاتی قوی مرکزی در وزارت علوم و امکان دسترسی رایگان وبدون نیاز به داشتن نام کاربری و رمز ورود برای هر کسی که به هر دلیلی به این مقالات نیاز دارد. اگر استاد دانشگاه هر نفر در هر هفته فقط یک مقاله از مجلات خارجی تهیه و به بانک اطلاعات مرکزی اضافه کند کل مشکل مقاله حل میشود.
 - ایجاد یک سایت مشترک برای دانلود مقالات علمی مجلات فارسی و خارجی از سراسر کشور.
 - ایجاد یک مرکز با عملکرد سریع برای اشتراک و در اختیار گذاری مقالات.
 - ایرانداک باید همه دسترسی های خود به مقالات را رایگان در اختیار همه قرار دهد.
 - اینترنت را بایستی سریع تر و فعال تر کرد.
 - برای نشریات داخلی ایجاد یک بانک جامع اطلاعات در قالب درگاه ملی که کلیه نشریات در هر سطحی از هر رشته ای به صورت الکترونیکی در آنجا وجود داشته باشد.
 - ایجاد سازمانی متمرکز باید ایجاد شود که در مجلات و پایگاه های اطلاعاتی عضو شده و حق عضویت آن بوسیله وزارت علوم پرداخت گردد و آن سازمان موظف به سرویس دهی به پژوهشگران باشد. البته اگر این امکان وجود داشته باشد که برای هر رشته یا مجموعه یک مرکز ایجاد شود سرویس دهی ممکن است مطلوبتر باشد.
- همانطور که ملاحظه می شود تمامی راهکارهای برای سهولت دسترسی به منابع اطلاعاتی است و اکثر پاسخ دهندگان با ایجاد یک پایگاه واحد در داخل کشور که امکان دسترسی تمام محققین دانشگاهی را به مجلات معتبر بین المللی آسان تر نماید موافق هستند.

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری

۵-۱- مقدمه

در این فصل به پاسخدهی به پرسش‌های پژوهش و نیز بحث و نتیجه گیری می‌پردازیم:

۵-۲- بحث و پاسخدهی به پرسش‌های پژوهش

مجلات به دلیل ویژگی‌هایی که دارند امروزه به عنوان منابع اطلاعاتی و علمی بسیار مهم در دنیا مطرح هستند. در وضعیت کنونی بسیاری از سازمان‌ها و دانشگاه‌ها به دلایل مختلفی اشتراک تعدادی از مجلات را متوقف ساخته‌اند. این پژوهش با هدف شناسایی رفتار مطالعه و استفاده اعضای هیئت علمی از مجلات علمی و میزان و دلایل استفاده و یا عدم استفاده از آن، پرسشنامه‌ای تنظیم کرده و به آدرس پست الکترونیکی برخی اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم تحقیقات و فناوری ارسال شد. نتایج با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی تبیین گردید. یافته‌ها مفصلاً در فصل چهار آورده شده است.

اکنون به پاسخدهی به سؤالات پژوهش، و در ضمن پیشنهاداتی در این مورد، می‌پردازیم:

۱- میانگین مطالعه مقالات علمی داخلی و خارجی اعضای هیئت علمی در حوزه‌های مورد نظر

چقدر است؟

همانطور که نتایج نشان می‌دهد پاسخ دهندگان به طور متوسط در طول یک ماه ۳/۰۲ مقاله از مجلات داخلی و ۱۹/۵۳ مقاله از مجلات خارجی مطالعه کرده‌اند.

برای بدست آوردن مجموع مقالات مطالعه شده هر پاسخ دهنده در طی یک ماه، جمع تعداد مقاله مجلات داخلی مطالعه شده را به جمع تعداد مقالات مجلات خارجی مطالعه شده اضافه کرده و متغیری جدیدی بدست می‌آید. اطلاعات آماری این متغیر جدید نشان می‌دهد که: هر پاسخ دهنده در طی یک ماه بطور متوسط ۲۰/۹ مقاله از مجلات علمی مطالعه کرده است. سایر آماره‌ها عبارتند از: میان‌ه = ۱۲؛ انحراف معیار = ۲۸/۳۳؛ کمینه = ۰، بیشینه = ۳۱۰. می‌توان چنین برآورد نمود که هر عضو هیئت علمی، در طی ۱ سال، ۲۵۰/۸ مقاله علمی مطالعه می‌کنند. که این رقم بیش از رقم بدست آمده در پژوهش وانگ (۲۰۱۰)، سالانه ۱۹۵ مقاله، و تنوپیر و کینگ (۲۰۰۲)، ۱۳۰ مقاله، بوده و تمایل بیش تر اعضا را به استفاده بیش تر از این محمل اطلاعاتی می‌رساند. البته یافته‌ها نشان داد که یکی از متغیرهایی که بر روی مطالعه مقالات داخلی تأثیرگذار است، همانطور که در پژوهش بیگدلی،

عبدالهی و آرامش (۱۳۸۵) نشان داده شده است، حوزه موضوعی اعضای هیئت علمی است چنانکه رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی بیش از دو حوزه آموزشی دیگر (علوم پایه و فنی مهندسی) به مطالعه مقالات فارسی می‌پردازند. اما این تفاوت تنها در سطح مقالات داخلی معنادار است و مطالعه مقالات خارجی برای تمامی اعضای هیئت علمی یکسان است. هم‌چنین در ارتباط با مطالعه مقالات و موقعیت دانشگاهی تفاوت معناداری مشاهده نشد که با یافته نیو و همینگر^۱ (۲۰۱۱)، تأثیر موقعیت دانشگاهی اعضای هیئت علمی بر روی رفتار جستجوی اطلاعات آنها، همخوانی ندارد. این عدم همخوانی حاکی از آن است نیاز اطلاعاتی خود باعث چالشی در انسان می‌شود و همین موضوع باعث می‌شود که تمامی اعضای هیئت علمی در دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های ما، صرف‌نظر از مرتبه علمی خود به دنبال رفع نیازهای اطلاعاتی خود باشند.

۲- اعضای هیئت علمی حوزه‌های مورد نظر معمولاً از چه منابعی برای تهیه مقالات علمی خود استفاده می‌کنند؟

همانطور که در جدول ۴-۷ نیز ارائه شد، اولین گزینه دسترسی به مقالات اعضای هیئت علمی مورد پژوهش، جستجو در وب است (با امتیاز کل ۱۵۸۹). نتیجه بدست آمده مؤید یافته عبدالکریم و حسن (۲۰۰۷)، آن چنانکه نشان دادند که دانشجویان فناوری اطلاعات اغلب اوقات از وب سایت‌ها استفاده می‌کنند، بوده ولی با یافته تنوپیر و کینگ^۲ (۲۰۰۲)، ارتباطات وسیله شناسایی و مکان‌یابی مقالات بوده، مغایرت دارد که این امر می‌تواند به دلیل گذشت زمان و گسترش اینترنت باشد. در تحقیق حاضر ارتباطات در رده سوم انتخاب اعضای هیئت علمی قرار دارد.

گزینه‌های بعدی پاسخ دهندگان به ترتیب: نشریات تهیه شده دانشگاه/پژوهشگاه (امتیاز ۱۲۵۳)، درخواست فراهم آوری از کتابخانه (۹۴۵ امتیاز)، جستجو در واسپارگاه سازمانی (۷۰۷ امتیاز) و در پایان خرید اینترنتی (۴۱۱ امتیاز)، هستند.

جدول ۵-۱ مقایسه اولویت‌های اول تا پنجم شیوه‌های دسترسی به مقاله، را در هر حوزه (تعداد و درصد افرادی که یک گزینه را به عنوان گزینه نخست خود انتخاب کرده‌اند) نشان می‌دهد. به طور مثال گزینه جستجو در وب، انتخاب اول ۷۹ (۸۲/۳٪) نفر از حوزه فنی مهندسی به عنوان اولویت اول است و ۱۷/۷٪ دیگر افراد، این حوزه، سایر گزینه‌ها را به عنوان اولین انتخاب خود معرفی کرده‌اند.

بررسی میزان مطالعه ... □ ۷۰

به همین ترتیب مثلاً در حوزه علوم پایه ۱۶۴ (۸۸/۶٪) نفر این گزینه را به عنوان اولین انتخاب و بقیه سایر گزینه‌ها را دانسته‌اند. و در حوزه علوم انسانی اجتماعی نیز این گزینه ۴۱ (۸۷/۹٪) نفر بوده‌اند.

اما آنچه‌آنکه مشاهده می‌شود در کل، گزینه جستجو در وب، اولویت اول ۸۷/۹٪ از پاسخ دهندگان بوده است.

جدول ۵-۱: مقایسه حوزه‌های آموزشی برای دستیابی به مقالات

حوزه های آموزشی				
رتبه	گویه	فنی مهندسی	علوم پایه	انسانی و اجتماعی
۱	جستجو در وب	تعداد انتخاب اول به عنوان اولویت اول	۱۶۴	۴۱
		درصد انتخاب اول به عنوان اولویت اول	۸۸/۶	۹۷/۶
۲	نشریه‌های تهیه شده توسط دانشگاه / پژوهشگاه	تعداد انتخاب اول به عنوان اولویت دوم	۱۳۲	۳۳
		درصد انتخاب اول به عنوان اولویت دوم	۷۱/۴	۷۸/۶
۳	درخواست فراهم آوری از کتابخانه	تعداد انتخاب اول به عنوان اولویت سوم	۱۳۰	۲۹
		درصد انتخاب اول به عنوان اولویت سوم	۷۰/۳	۶۹
۴	جستجو در واسپارگاه (مخزن) سازمانی	تعداد انتخاب اول به عنوان اولویت چهارم	۱۴۲	۲۹
		درصد انتخاب اول به عنوان اولویت چهارم	۷۶/۸	۶۹
۵	خرید اینترنتی	تعداد انتخاب اول به عنوان اولویت پنجم	۱۶۸	۳۴
		درصد انتخاب اول به عنوان اولویت پنجم	۹۰/۸	۸۱

آزمون مجذور خی با سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ نیز هیچ تفاوت معناداری را میان حوزه‌ها نشان نداد.

۳- نحوه دریافت مقاله (قالب مقاله) از منابع مورد استفاده چگونه است؟

نتایج پاسخ اعضای هیئت علمی درباره نحوه قالب معمول دریافت مقالات مورد نیازشان:

از ۳۲۲ مورد پاسخ، قالب رایج (۳۲۱ مورد) اغلب مقالات تمام متن بازیابی شده در بین کاربران پی دی اف و ۱ مورد داک و اچ تی ام ال بود. قالب رایج اکثریت مقالات و کتب پی دی اف است و در این پژوهش نیز تأیید شده است. رجبی (۱۳۸۸) نیز در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته است. شباهت ظاهری شکل مقالات پی دی اف با نمونه چاپی مقالات مجلات مانند اندازه قلم‌های متن، تورفتگی بندها، قرارگیری شکل‌ها و جداول و نمودارها در جای خود و به همان اندازه، سهولت خواندن، و انطباق صفحه‌بندی با نمونه چاپی را می‌توان از دلایل تمایل کاربران به آن دانست. این امر نشان می‌دهد که کاربران هنوز تمایل به شکل و ظاهر چاپی مقالات، با وجود الکترونیکی شدن آنها، دارند.

۴- اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های دولتی حوزه‌های مورد نظر در استفاده از

مقالات چه رفتاری از خود نشان می‌دهند؟

همانطور که نتایج ارائه شده در فصل چهار نشان داده شد اولویت پاسخ دهندگان برای دستیابی به مقاله، معمولاً جستجو در وب (بالاترین امتیاز ۱۵۸۹) است. چنانچه نتوانند آن را در سایت‌های مختلف بیابند به سراغ مجلات تهیه شده یا آبونه شده محل کار خود می‌روند (امتیاز ۱۲۵۳). که تقریباً روش متداول تمامی پاسخ دهندگان است و از این جهت هیچ اختلاف معناداری میان پاسخ دهندگان مشاهده نشد و هم چنین این نتیجه همانطور که قبلاً ذکر شد با سایر یافته‌های تحقیق‌های پیشین همخوانی دارد. پس از این دو مورد به دنبال سایر طریقه‌های دستیابی (درخواست فراهم‌آوری از کتابخانه، رجوع به وب سایت نویسنده یا ناشر و بقیه موارد) هستند.

حدود نیمی (۴۹/۲٪) از پاسخ دهندگان پس از دستیابی به مقاله مورد نیاز خود، ترجیح می‌دهند بهمان صورت الکترونیکی آن را مطالعه کنند. پژوهش لیو (۲۰۰۵) نیز نشان داد که مطالعه از روی صفحه کامپیوتری در حال پیشرفت است. این نتیجه نشان می‌دهد که گذار از چاپ به رایانه به معنای پایان خود سواد نیست، بلکه به معنای پایان دوره سواد چاپی است، زیرا فناوری الکترونیکی نوع جدیدی از

کتاب و روش جدیدی برای نوشتن و خواندن را به ما عرضه می کند و به دنبال تحول چاپ و دستیابی به مجلات الکترونیکی، الگوی مطالعه مجلات نیز دگرگون شده است. آزمون مجذور خی با سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ نیز هیچ تفاوت معناداری را میان مرتبه دانشگاهی (مربی، استادیار، دانشیار، و استاد) و شیوه استفاده از مقالات (چاپی است، الکترونیکی است اما برای خواندن پرینت می گیرم، الکترونیکی است و به شکل الکترونیکی مورد مطالعه قرار می دهم) و همینطور شیوه مطالعه مقاله (کل مقاله را با دقت می خوانم، بخش هایی از آن را با دقت می خوانم، فقط بخش های خاصی را می خوانم) نتیجه، روش ... }، به صورت سطحی مقاله را تورق و واری می کنم) نشان نداد. این نتیجه با نتایج پژوهش های پیشین مونتگومری، هانسن و کینگ (۲۰۰۲) و اسمیت (۲۰۰۳)، مطالعه منابع اطلاعاتی تقریباً ۷۷٪ از دانشجویان PhD و ۷۰٪ اعضای هیئت علمی، الکترونیکی است و اعضای هیئت علمی جوانتر (استادیارها) بیش از استادها از مقالات الکترونیکی استفاده می کنند، مغایرت دارد. در این رابطه می توان چنین برداشت نمود که گذشت زمان باعث بسیاری از تغییرات و پذیرش این تحول شده است بطوری که دیگر شیوه استفاده و نحوه مطالعه مقالات برای تمامی افراد یکسان است.

میانگین زمانی صرف شده پاسخ دهندگان برای مطالعه هر مقاله ۴۰ دقیقه است که می توان استنباط نمود که مطالعه الکترونیکی باعث تسریع امر مطالعه شده است و همینطور می توان انتظار داشت که تعداد مطالعه مقالات نسبت به گذشته افزایش داشته است.

۵- از نظر اعضای هیئت علمی چه راهکارهایی می توان برای بهبود دسترسی به مقالات علمی ارائه کرد؟

همانطور که نظرات ارائه شده در فصل چهار نشان می دهد اتفاق نظر اعضای هیئت علمی بر خرید و اشتراک مجلات علمی توسط یک سازمان متولی و نیز کنسرسیوم^۱، به معنای ائتلاف مجموعه ای از کتابخانه ها و سازمان های دارای منابع اطلاعاتی با هدف تأمین نیازهای پژوهشگران و اعضای هیئت علمی، برای دسترسی هر چه سریع تر به مقالات مورد نظر آنها است. که به این طریق، در ضمن دستیابی اعضا به مقالات مورد نیاز خود، در جهت اقتصادی نیز به صرفه است. پاسخ دهندگان سهولت دستیابی به مجلات و آگاهی از پژوهش های انجام شده را دلیل این راهکار دانسته اند. این نتیجه با پژوهش اولورنسولا، آکیننی و آدلک (۲۰۱۱) در کتابخانه دانشگاه های نیجریه همخوانی دارد.

^۱. Consortium

۵-۳- جمع بندی:

با بررسی تحقیق حاضر و سایر تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده است می توان چنین نتیجه گیری نمود که مجلات الکترونیکی نقش چشمگیری در توسعه دانش بشری و گسترش ارتباطات علمی پژوهشگران با یکدیگر دارند. هرچه از لحاظ زمانی به جلو می رویم میزان استفاده از مجلات الکترونیکی سیر صعودی داشته و در میان استفاده کنندگان جای خود را باز نموده است. پژوهشگران به واسطه استفاده از مجلات بسیار سریع تر از نتایج سایر پژوهش ها آگاه می شوند و همین امر علاوه بر بهبود وضعیت پژوهش ها، از دوباره کاری ها جلوگیری می کند (اصنافی ۱۳۸۵). از جمله دلایل استقبال از مجلات الکترونیکی را می توان از یک سو آشنایی بیش تر کاربران با این قالب جدید مجلات، کم رنگ شدن مشکلات دستیابی همانند سرعت کم شبکه ها، مشکلات سخت افزاری و نرم افزاری، ... و از سوی دیگر غنی تر شدن آرشیو مجلات الکترونیکی، امکانات و قابلیت های جدید این نوع مجلات و دیگر آشنایی بیش تر دسترسی اعضای هیئت علمی به این محمل اطلاعاتی برشمرد. کاهش هزینه و وقت دسترسی آسان و سریع به مقالات مورد نیاز و روزآمدسازی اطلاعات علمی نیز از دلایل عمده دیگر استقبال از این قالب مجلات است. کتابخانه ها باید با طراحی صفحات وب یا درگاه های مخصوص مجلات الکترونیکی و یا همانطور که اکثریت پاسخ دهندگان ابراز داشتند با کنسرسیوم دسترسی آسان اعضای هیئت علمی را از هر مکان و هر زمان به این محمل اطلاعاتی فراهم سازند و آنها را از وب گردی در محیط های بی کران وب و جستجوهای خسته کننده نجات دهند. به این ترتیب علاوه بر صرفه جویی در زمان و هزینه، نقش پیشتازی و سازندگی خود را نیز ایفا می کنند.

دسترسی سریع و آسان از یکسو در میزان مطالعه مقالات بسیار مؤثر است. در استخراج الگوی ملاحظه شد که تعداد مقالات مطالعه شده در حال افزایش است منتهی در این رابطه باید توجه داشت که نحوه مطالعه به چندین عامل از جمله هدف مطالعه بستگی دارد، گاهی اوقات هدف از مطالعه بررسی پیشینه است و گاهی اوقات روزآمدسازی و یا کسب اطلاعات خاصی در یک حوزه است و نتایج این پژوهش تنها ویژگی های این نوع رفتار را نشان می دهد و محدودیت های ذاتی معیارهای خوداظهاری در این پژوهش به این معناست که نمی توان درباره نتایج آن با قاطعیت سخن گفت. تعداد صفحات مقالات نیز در مدت زمان مطالعه تأثیرگذار است، بطوریکه هرچه تعداد صفحات مقاله بیش تر باشد طبیعتاً زمان بیش تری را برای مطالعه طلب می کند این در حالی است که مقالات کوتاه تر ممکن است بیش تر مورد مطالعه قرار گیرند. از سوی دیگر منجر به نگارش مقاله بیش تر می شود آنچنانکه دیدیم

بررسی میزان مطالعه ... □ ۷۴

تعداد مطالعه مقاله بین‌المللی بیش‌تر موجب انتشار بیش‌تر مقاله و به تبع آن رؤیت‌پذیری بیش‌تر می‌شود.

فهرست منابع

منابع:

منابع فارسی

اصنافی، امیر رضا. ۱۳۸۵. گسترش استفاده از مجلات الکترونیکی غیر رایگان در جوامع دانشگاهی: مروری بر نوشتار. *مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات* ۶۸(۴): ۱۴۰-۱۲۹.

بهروز فر، هدایت، و محمدرضا داورپناه. ۱۳۸۸. میزان رویت پذیری مقاله‌های مجله‌های علمی ایرانی نمایه شده در موسسه اطلاعات علمی (ISI) در مقایسه با مقاله‌های ایرانی چاپ شده در مجله‌های علمی بین المللی خارجی. *فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی* ۳(۴۷): ۱۱۴-۸۷.

بیگدلی، زاهد، آزاده عبدالله زاده، و عبدالحمید معرف زاده. ۱۳۹۳. تحلیل و مقایسه میزان استفاده اعضای هیئت علمی و دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده علوم دانشگاه شیراز از مجلات الکترونیکی. *پردازش و مدیریت اطلاعات* ۲۹(۳): ۷۳۲-۷۱۱.

بیگدلی، زاهد، ام البنین عبدالحی، و مهین آرامش. ۱۳۸۵. دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز درباره اهمیت و میزان استفاده از مجله‌های علمی موجود، و جایگزینی مجله‌های علمی چاپی با شکل الکترونیکی آنها. *مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز* ۱۳(۲): ۱۸۶-۱۶۳.

پاول، رونالد. ۱۳۸۵. روش‌های اساسی پژوهش برای کتابداران. ترجمه نجلا حریری. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.

خاصه، علی اکبر، و علی حاتمی. رفتار اطلاع‌یابی و میزان استفاده اعضای هیئت علمی علوم انسانی از پایگاه‌های اطلاعاتی مطالعه موردی دانشگاه شیراز. *پرتال پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*.

<http://www.ensani.ir/fa/content/88430/default.aspx>

دلقدی، فائزه، و سعید غفاری. ۱۳۹۰. مقدمه‌ای بر مدیریت پایندها و نشریات ادواری (رشته کتابداری و اطلاع رسانی). تهران: دانشگاه پیام نور.

رجبی، عباس. ۱۳۸۸. بررسی استفاده از نشریات الکترونیکی پایگاه‌های اطلاعاتی تحت وب در دانشگاه امام صادق (ع). *پیام کتابخانه* ۱۵(۲): ۲۱۶-۱۹۳.

سلطانی، پوری، و فروردین راستین. ۱۳۸۸. دانشنامه کتابداری و اطلاع رسانی. تهران: نشر فرهنگ معاصر.

فتاحی، رحمت ا..، یزدان منصوریان، و شعله ارسطوپور. ۱۳۸۵. مدیریت نشریه‌های ادواری. جنبه‌های نظری و کاربردی گزینش، فراهم‌آوری، سازماندهی و ارائه خدمات ادواری‌ها. تهران: دبیزش.

گزنی، علی. ۱۳۹۱. تحلیل رفتارهای اطلاعاتی محققان در استفاده از نشریات چاپی و الکترونیکی با رویکرد تحلیل حوزه و بر حسب عوامل جغرافیایی و سازمانی و ارائه الگوی استفاده از نشریات. پایان‌نامه دکترای دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران.

محسنی، حمید. ۱۳۸۵. مدیریت مجلات. تهران: نشر کتابدار.

محسنی، حمید. ۱۳۸۲. مجموعه سازی و خدمات تحویل مدرک. تهران: نشر کتابدار.

نیک کار، ملیحه، و رحیم علیجانی. ۱۳۸۸. بررسی میزان استفاده اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام نور از مجله‌های الکترونیکی و عوامل مؤثر بر آن. *مطالعات آموزش و یادگیری دانشگاه شیراز* ۵۹ (۲): ۱۶۳-۱۳۱.

ویکی پدیا، روزنامه نگاری. بازیابی شده در ۹۳/۴/۳.

http://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%B1%D9%88%D8%B2%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%E2%80%8C%D9%86%DA%AF%D8%A7%D8%B1%DB%8C_%D8%AF%D8%B1_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86

منابع لاتین

Abdul Karim, Nor Sh., and A. Hasan. 2007. Reading habits and attitude in the digital age: Analysis of gender and academic program differences in Malaysia. *Electronic Library* 25(3):285-298.

Adler, A., Gujar, A., Harrison, B., O'Hara, K. and Sellen, A.J. 1998, A diary study of work-related reading: design implication for digital reading devices, *Proceedings of CHI'98 Conference*, Los Angeles, CA, USA, pp. 241-8, available at: www.ict.csiro.au/staff/kenton.ohara/papers/reading_CHI.pdf (accessed 26 April 2014).

Dilek-Kayaoglu, Hulya. 2008. Use of Electronic Journals by Faculty at Istanbul University, Turkey: The Results of a Survey. *The Journal of Academic Librarianship* 34(3): 239-247.

- Dulaymi, S. T., M. A. Marghalani, A. McDonald, and J.I. Tait. 2004. The growth of electronic journals in academic libraries in Saudi Arabia. *Library Management* 25(4/5): 190-198.
- Friedlander, A., and R. S. Bessette. 2003. The Implications of Information Technology for Scientific Journal Publishing: A Literature Review Special Report .National Science Foundation. (accessed 26 April 2014). <http://www.nsf.gov/statistics/nsf03323/pdf/nsf03323.pdf>
- Galyani Moghaddam, G., and V.G. Talawar. 2008. The Use of Scholarly Electronic Journals at the Indian Institute of Science: A Case Study in India. *Interlending & Document Supply* 36(1):15 – 29
- Jamali, H. R., D. Nicholas, P. Huntington. 2005. The use and users of scholarly e-journals: A review of log analysis studies Aslib Proceedings: *New Information Perspectives* 57(6): 554-571.
- Jamali, H. R., David Nicholas. 2010. Interdisciplinarity and the information-seeking behavior of scientists. *Information Processing and Management* 46 (2): 233–243
- King, D.W., C. Tenopir, S. E. Aerni, and C. H. Montgomery. 2003. Patterns of Journal by Faculty at three Divers Universities. *D-Lib Magazine* 9 (10). (accessed 26 April 2014). <http://www.dlib.org/dlib/october03/king/10king.html>.
- Levy, David M. 1997. I read the news today, oh boy: reading and attention in digital libraries. DL '97 Proceedings of the second ACM international conference on Digital libraries:202-211.
- Liu, Ziming. 2003. Trends in transforming scholarly communication and their implications. *Information processing Management* 39 (6): 889-898.
- Liu, Z., and X. Huang. 2007. Gender differences in the online reading environment. *Journal of Documentation* 64 (4): 616-626.
- Liu, Ziming. 2005. Reading behavior in the digital environment Changes in reading behavior over the past ten years. *Journal of Documentation* 61(6): 700-712
- Masoom Raza, M. and A. K. Upadhyay. 2006. Usage of E-journals by researchers in Aligarh Muslim University: A study. *The International Information & Library Review* 38 (3):70–179.
- Montgomery, Carol Hansen, and D.w. King. 2002. Comparing Library and User Related Costs of print and Electronic Journal Collections A first Step Towards a Comprehensive Analysis. *D-Lib Magazine* 8 (10). (accessed 27 April 2014).

<http://dlib.org/dlib/october02/montgomery/10montgomery.html>

Nisha, F., N. Ali. 2012. Use of E-Journals by IIT Delhi and Delhi university library users. *International Journal of Digital Library Services* 2 (3): 23-42.

Niu, X., and B. M. Hemminger. 2012. A Study of Factors That Affect the Information-Seeking Behavior of Academic Scientists. *Journal of the American society for information science and thecnology* 63(2):336-53.

Olorunsola, R., and A. A. Adeleke. 2011. Electronic journals in Nigerian university libraries: the present situation and future possibilities. *Library Review* 60 (7):588 – 598.

Reitz, Joan M. http://www.abc-clio.com/ODLIS/odlis_A.aspx. (accessed 27 April 2014).

Rowlands, Ian. 2007. Electronic Journals and user behavior: A review of recent research. *Library & Information science research* 29(3): 369-396.

Shabani, A., F. Naderikharaji, and M. R. Abedi. 2011. Reading behavior in digital environments among higher education students Analysis of demographic factors in Iran. *Library Review* 60 (8): 645-657.

Smith, Erin T,. 2003. Changes in Faculty Reading Behaviors: The Impact of Electronic Journals on the University of Georgia by *The Journal of Academic Librarianship* 29(3):162–168.

Tajafari Dastforiosh, M., and Y.Venkatesh. 2010. Electronic Journals' usage and user studies: A literature review. *SRELS Journal of information Management* 47(2):141-153.

Tenopir, C., D.W. King, A.Bush. 2004. Medical Faculty's use of print and Electronic Journals: changes over time and comparison with other scientists. *Draft, submitted for publication. University of Tennessee.*

Tenopir,C. , C.S.Wilson, P. akkari, S.Talja, & D. W. King. 2010. Cross Country Comparison of Scholarly E-Reading Patterns in Australia, Finland, and the United States. *Australian Academic & Research Libraries* 41(1): 26-41.

Tenopir, C., D. W. King, Sh. Edwards, L. Wu. 2009. Electronic Journals and Changes in Scholarly Article Seeking and Reading Patterns. *Aslib Proceedings: New Information Perspectives*. 61(1): 5-32.

Tenopir, C., D. W. King, J. Spencer, and L. Wu. 2009. Variations in article seeking and reading patterns of academics: What makes a difference? *Library & Information Science Research* 31(3):139–148.

Tenopir, C., D. W. King. 2002. Reading behaviour and electronic journals. *Learned publishing* 15 (4): 259-265 .

Tenopir, C., D. W. King, P. Boyce, M. Grayson, Y. Zhang, and M. Ebuen. 2003. Patterns of Journal Use by Scientists through Three Evolutionary Phases. *D-Lib Magazine* 9(5). (accessed 27 April 2014).

<http://www.dlib.org/dlib/may03/king/05king.html>.

Tenopir, C., and D. W. King. 2000. Towards Elctronics Journals: Realities for scientists, librarians, and publishers. *Special Libraries Association 2000*, xxii + 488pp ISBN 0-87111-507-7].

Tenopir, C., B. Hitchcock, and A. Pillow. 2003. Use and Users of Electronic Library Resources: An Overview and Analysis of Recent Research Studies. Council on Library and Information Resources Washington, D.C.

Tenopir, C., s. Concepción, W. P. Vakkari, S. Talja, and D. W. King. 2008. Scholarly E-reading Patterns in Australia, Finland, and the United States: A Cross Country Comparison. *World library and information congress: 74th IFLA Conference and Council*. 10-14 August.

Vakkari, Pertti. 2008. Perceived Influence of the Use of Electronic Information Resources on Scholarly Work and Publication Productivity. *Journal of the American society for information science and technology* 59(4):602–612.

Vibert, N., J.F. Rouet, C. Ros, M. Ramond, and B. Deshoullieres. 2007. The use of online electronic information resources in scientific research: The case of neuroscience. *Library & Information Science Research* 29 (4):508–532.

Volentine, R. , and C. Tenopir. 2013. Value of academic reading and value of the library in academics' own words Aslib Proceedings: *New Information Perspectives* 65 (4): 425-440.

Wang, Mei-Ling. 2010. Scholarly journal use and reading behavior of social scientists in Taiwan .*The international information & Library Review* 42 (4): 269-281.

پیوست

پرسشنامه

استاد ارجمند

سلام، همانطور که مستحضرید مجله‌های علمی به عنوان یکی از ابزارهای اطلاع رسانی علمی و یکی از مشخصه‌های اصلی ورود یک جامعه به دوره توسعه یافتگی تلقی شده که در تبادل اطلاعات نیز از نقش ویژه‌ای برخوردارند. پرسشنامه زیر به منظور بررسی رفتار استفاده شما عضو هیأت علمی محترم از این منابع اطلاعاتی و بهبود دسترسی دانشگاهیان به این منابع طراحی شده است. خواهشمند است با اختصاص کمی از وقت و ارائه نظرات خود، با تکمیل آن ما را یاری فرمایید. بدیهی است پاسخ‌های شما محرمانه خواهد ماند و صرفاً به صورت آماری مورد تحلیل قرار خواهند گرفت.

پیشاپیش از همکاری شما صمیمانه سپاسگزاریم.

مریم خسروی

عضو هیأت علمی پژوهشگاه

khosravi@irandoc.ac.ir

پرسش‌های زمینه‌ای

جنسیت: مرد ☐ زن ☐

سن:

آخرین مدرک تحصیلی: کارشناسی ارشد ☐ دکترا ☐

رتبه علمی: مربی ☐ استادیار ☐ دانشیار ☐ استاد ☐

محل اشتغال: دانشگاه ☐ پژوهشگاه ☐

حوزه موضوعی تخصصی شما:

فنی مهندسی: مهندسی شیمی □ مهندسی برق الکترونیک □ مهندسی مکانیک □

علوم پایه: شیمی □ فیزیک □ ریاضی □

علوم انسانی و اجتماعی: علوم اجتماعی □ مدیریت □ روانشناسی □

۱- از ۳ سال پیش تا کنون چه تعداد مقاله در مجلات داخلی منتشر کرده‌اید؟

۲- از ۳ سال پیش تا کنون چه تعداد مقاله در مجلات بین‌المللی منتشر کرده‌اید؟

۳- چه تعداد از مقاله‌هایی که منتشر نموده‌اید (داخلی و خارجی) محصول کار مشترک بوده است؟

رفتار مطالعه مجلات

منظور از ذکر واژه داخلی و خارجی فقط موقعیت جغرافیایی است (صرفنظر از زبان انتشار آن).

۴- تا چه حد از انواع منابع زیر استفاده می‌کنید؟

میزان استفاده					نوع مجلات
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	
					نسخه چاپی مجلات داخلی
					نسخه چاپی مجلات خارجی
					نسخه الکترونیکی مجلات داخلی
					نسخه الکترونیکی مجلات خارجی

۵- در ۳۰ روز (یک ماه) گذشته به طور تقریبی چند مقاله خارجی مطالعه کرده‌اید؟ (مقاله می‌تواند مقاله منتشر شده در مجله، نسخه پیش چاپ مقالات به شکل چاپی یا الکترونیکی باشد. منظور از مطالعه، فراتر رفتن از عنوان، فهرست مندرجات و چکیده مقاله و خواندن بخشی از بدنه مقاله است. مطالعه سطحی نیز مطالعه محسوب می‌شود)

۶- در ۳۰ روز (یک ماه) گذشته به طور تقریبی چند مقاله داخلی مطالعه کرده‌اید؟ (مقاله می‌تواند مقاله منتشر شده در مجله، نسخه پیش چاپ مقالات به شکل چاپی یا الکترونیکی باشد. منظور از مطالعه، فراتر رفتن از عنوان، فهرست مندرجات و چکیده مقاله و خواندن بخشی از بدنه مقاله است. مطالعه سطحی نیز مطالعه محسوب می‌شود)

۷- در صورت عدم دسترسی به مقاله مورد نیازتان در نشریات محل کار خود، اولویت شما برای دسترسی به مقاله چیست؟ (لطفاً ۳ اولویت‌گزینی خود را به ترتیب مشخص فرمایید)
جستجو در وب □ درخواست فراهم آوری از کتابخانه □ درخواست امانت بین کتابخانه‌ای □ مراجعه به وب سایت نویسنده □ درخواست از نویسنده با پست الکترونیکی □ وب سایت ناشر □ خرید اینترنتی با کارت اعتباری □ درخواست از دوستان یا همکاران □ سایر (لطفاً نام ببرید)

۸- آخرین مقاله علمی مطالعه شده شما مربوط به کدام نوع از نشریه‌ها بوده است؟ نشریات داخلی □ نشریات خارجی □

۹- سال انتشار مقاله.....

۱۰- لطفاً پرسش‌های زیر را با توجه به میانگین مقالات علمی که مطالعه کردید پاسخ دهید: (رفتار متداول شما در مطالعه مقالات از آن جهت که ما را در تعیین یک الگو به صورت آماری کمک می‌کند، اهمیت دارد)
۱۰-۱- به طور معمول برای مطالعه هر مقاله چقدر وقت صرف می‌کنید؟.....

۱۰-۲- معمولاً مقالات را به چه قالبی دریافت می‌کنید؟ □ PDF □ htm □ doc □ pdb

۱۰-۳- معمولاً مقاله را به چه شکل استفاده می‌کنید؟ چاپی است □ الکترونیکی است اما برای خواندن پرینت می‌گیرم □ الکترونیکی است و به شکل الکترونیکی مورد مطالعه قرار می‌دهم □

۴-۱۰- بطور معمول شیوه مطالعه شما چگونه است؟ کل مقاله را با دقت می‌خوانم ☐ بخش‌هایی از آن را با دقت می‌خوانم ☐ فقط بخش‌های خاصی را می‌خوانم (نتیجه، روش...) ☐ به صورت سطحی مقاله را تورق و واریسی می‌کنم ☐

۵-۱۰- معمولاً چطور از وجود مقاله مطلع می‌شوید؟ به توصیه دوستان و همکاران ☐ از استادهای موجود در مقاله‌های دیگر ☐ هنگام جستجو در وب ☐ هنگام تورق نشریه‌ها ☐ هنگام جستجو در پایگاه اطلاعاتی ☐
 ۶-۱۰- معمولاً مقاله را چطور به دست می‌آورید؟ (لطفاً اولویت بندی نمایید)

جستجو در وب ☐ نشریه‌های تهیه شده توسط دانشگاه / پژوهشگاه ☐ درخواست فراهم آوری از کتابخانه ☐ جستجو در واسپارگاه (مخزن) سازمانی ☐ خرید اینترنتی ☐ سایر (لطفاً نام ببرید)

۱۱- با توجه به هدف‌های مورد نظر، خواندن مقاله تا چه حد به عملکرد شما کمک می‌کند؟

میزان تاثیر					شاخص عملکرد
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
					مشوق ایده یا افکار جدید
					تغییر نگرش
					روزآمدی
					افزایش دقت
					بهبود تمرکز
					افزایش همکاری
					صرفه جویی زمانی و هزینه
					حل مشکلات عملی تحقیق

۱۲- برای هر یک از اهداف زیر، تا چه حد نیازمند مطالعه مقالات علمی داخلی هستید؟

میزان استفاده					فعالیت‌های علمی پژوهشی
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
					تدریس
					پژوهش
					نگارش مقاله یا گزارش علمی
					آگاهی از تحقیقات جاری و بروز رسانی
					مشاوره
					سخنرانی
					داوری

۱۳- برای هر یک از اهداف زیر، تا چه حد نیازمند مطالعه مقالات علمی خارجی هستید؟

میزان استفاده					فعالیت‌های علمی پژوهشی
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
					تدریس
					پژوهش
					نگارش مقاله یا گزارش علمی
					آگاهی از تحقیقات جاری و بروز رسانی
					مشاوره
					سخنرانی
					داوری

راهکارهای پیشنهادی شما برای بهبود دسترسی به مقالات چیست؟

Abstract

Journals are useful in scientific centers like universities and institutions and faculty members need to study the professional journals in their own field in order to stay updated. Answering to the information needs of professors and scholars is one of the most important information services offered by the libraries. In most cases, managing publications has followed an optional and conventional procedure and has not been based on scientific base. All these issues have lead to the faculties' limited access to these information resources, and eventually disorder in updating their scientific information. The purpose of this research was determining the amount and reasons for using or not using these information resources in the universities and scientific institutions. A questionnaire was made and sent it to the email IDs of some faculty members of some universities and institutes of ministry of science and technology. The results were analyzed using inferential and descriptive statistics. The results showed that faculty members use the electronic version of international journals to a great extent and in contrast barely use the printed version of internal journals. Also, more than 80% of the most recently studied papers were related to the current year (2014 and 1393). Also the results do not show any significant difference between their subjects fields in the amount of studied papers. There was also a positive correlation between of faculties' publication papers and their foreign studied papers. They need to do research about universities because they are pivotal elements in research and development and they need information more than other centers.

Key word : Study behavior, Faculty members, Journals use, scientific Journals, Electronicl Journals, periodicals.

Iranian Research Institute for Information Science and Technology

Research Project

**A review of the use of scientific journals by
faculty members of governmental
universities and institutes and their reading
behavior extraction**

By:

Maryam Khosravi

January 2015